

ZIVLJENJE IN SVET

19 L J U B L J A N A 32

Štev. 18.

Ljubljana, 30. oktobra 1932.

Knjiga 12.

ZIVLJENJE IN SVET — Ilustrovana tedenska revija

Izhaja ob nedeljah in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.— polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—, Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA, mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA, mesečno 6 kron. AVSTRIJA, mesečno 1 šiling. Amerika in ostalo inozemstvo letno 1½ dolarja. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafličeva ul. 5. — ROKOPISI SE NACELNO NE VRACAJO.

Urednik: Ivan Podržaj. — Izdaja za konsorcij: Adolf Ribnikar. Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. Vsi v Ljubljani.

VSEBINA št. 18: Megle v vsemirju. — Dr. Vlad. Travner: Mussolini in sodobna Italija. — Kongres mrtvecev. — Anton Funtek f. — Fran Milčinski f. — Iv. Podržaj: Ob Vardarju v Makedonijo. — Slike iz življenja in sveta. — Edmond Romazières: Pri glavorezih (nadaljevanje). — Povzročitelj malarije. — Dr. Božo Škerlj: Med 58° in 72° severne širine. — Prof. A. M. Low: Kaj se dogaja, če... — Nazadovanje svetovnega ladjedelstva. — Pisalna miza. — Mexiko City. — Znamke pripovedujejo. — 75-letnica Réaumurja. — Šah. — Ljubljene ženske. — Humor.

Ljubljene ženske

Ljubice so skrivnostne, vsemogočne podobe, vse obdane z nevarnostmi. Včasih obledijo do prijateljice ali pa se pomirijo do sestre. Potem pa z zmerom pridejo ure, ko so popolnoma oborožene v svojem bojevitostnem čarodejstvu, ko jim sije mesec iznad čela in veje nočni veter po bujnih kodrih.

Tesne in lahke hodijo ob sončnih dnevih mimo nas; in vselej je nekaj majske noči okoli njihove postave! Če se nasmejijo in pogledajo z oči v oči, nam je vroče okoli srca. Kakor zaslepljeni tipamo za nežno roko v rokavici; takrat dobrotljivo pobesijo oči, da spet vidimo svet in gore okoli nas, gozdove in tiha pcta, koder bodo hodile, ter cvetje perunike ob vrtni ograji.

Ljubice so povsod navzoče in zmerom jih imamo v mislih kot vžgano sončno sliko. Lepe, smehljajoče in magične podobe odmašajo v vihrini svojih oblek naše misli in sanje, ki se ne morejo braniti. Sladke so, ker dopuščajo prepovedane stvari in skrivnost je v njih, ki se lesketa samo v njihovih smehljajočih očeh. Smrt jim nosi pahljačo; njihovo milino spremljajo daljni bliski. Kakor lovoričke in bojni plen so v zanosni, pravilni zvezi s slavnimi ženskimi imeni v kriticah junaških pesmi.

Tudi one preživljajo vsakdanji dan kot mi in tudi one imajo ljudi, kamor spadajo. Toda tuje hodijo med njimi kot bajna in čudežna bitja iz sveta strasti; kjer se pokažejo, jih obdaja ljubezen, jeza ali bolečina. Vse naše želje gredo z njimi; zruvali smo jih in jih z močno roko presadili v svet, kjer je sama pomlad in vejejo opojni vetrčki večernih ur.

Če jih poljubimo, se nam zdi, da je vztrepetalo srce. Na mah čutimo, da prav one zaključujejo dolgo verigo stvarstev, ki nam vsa nudijo samo ta usta. Trava in zelenje,

živali s pohlevnimi in divjimi očmi, cvetje in drevesa prišume in vzkipe na njihovih ustnih. In takšne nam jih ponudijo kot ljubkost vse zemeljske oble. Takrat se privijemo njihovim svilnim oblekam kot k zadnjim tankim stenam, ki nas še ločijo od neizmerne. Njihovi poljubi so kot poljubi vsega sveta in duh opajajo z znanostjo.

V sinjini njihovih oči je morje. Skozi tanko kožico na licih čutimo; kako smo tuji in vendar je v nas mnogo moči. V rokah jih imamo; blizu srca nam je, česar smo se prej ogibali; radost nad vsem svetom, veselje za življenje, strah pred propadjo in velika potrditev.

Prav ljubice so dale moškemu priliko, da je spoznal. Zlezel si je duha in ni vedel, da mu je najvišja ljubezen polnila oči s slikami in zaprla usta, ki so stavila težka vprašanja, s poljubi. Kdo še bi nas mogel naučiti tega? Zvezde se ne ustavijo, če jih kličemo. Živali in drevje ne razumejo besed, ki jih izgovarjamo. Ljubice pa, ki smo jih dobili iz drugega sveta, imajo odgovorov dovolj. Ko jim šušljamo nesmiselnosti, se pripogibajo ozvezdja, in vse, kar je bilo nevarno in temno, se dviga nad nami kot varujoči in okrašeni baldahin. V. M.

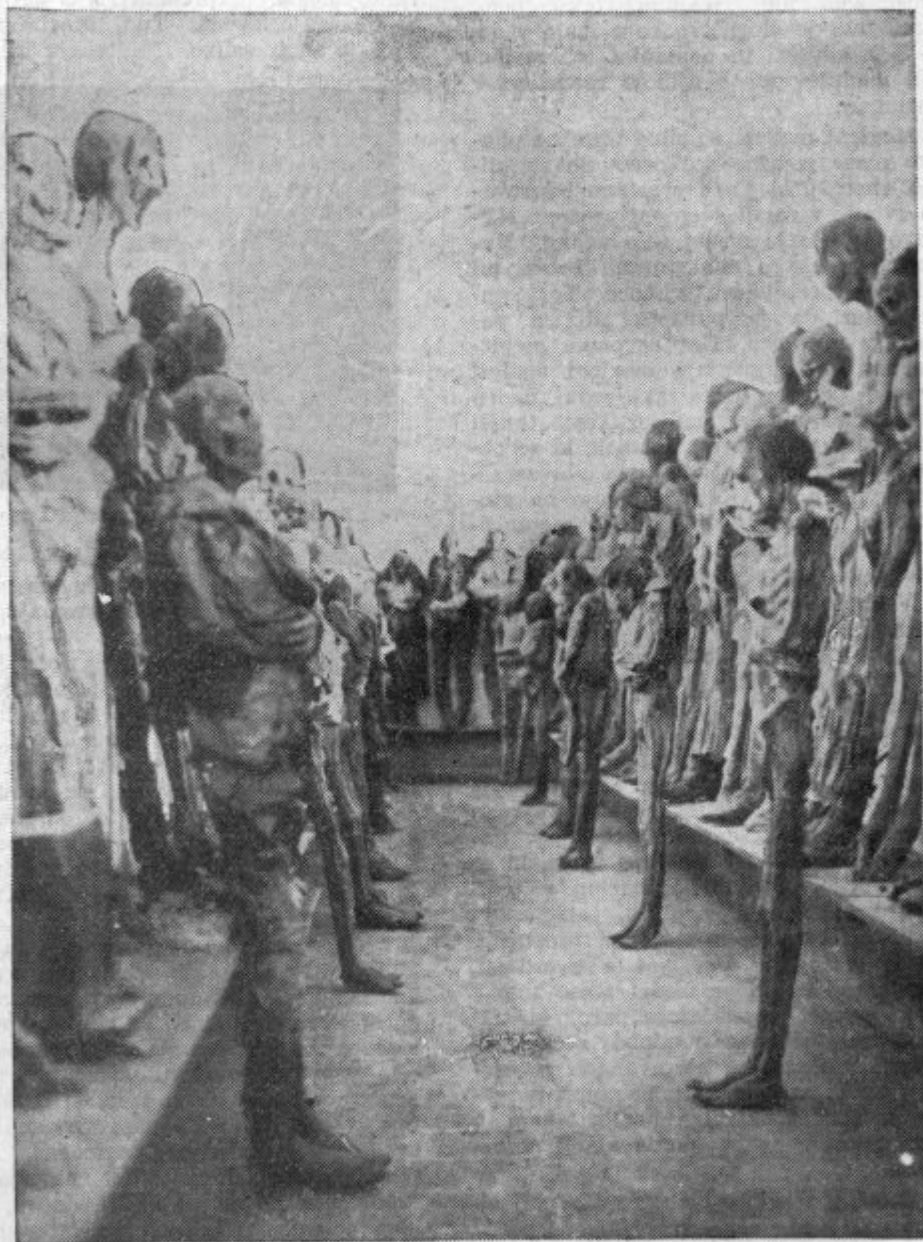

ŽIVLJENJE IN SVET

ŠTEV. 18.

LJUBLJANA, 30. OKTOBRA 1932.

KNJIGA 12.

POKOPALISČE V GUANAJUATU: Dvorana mrtvecev z mumijami, kojih sorodniki ali prijatelji niso mogli vzeti v najem vdolbin. (Glej članek na strani 452)

Megle v vsemirju

Proučevanje kozmičnih meglâ je šele pred nekoliko desetletji privedlo do uspeha, ko so raziskovalci uporabili pri svojem delu fotografijo nebesa v zvezi s spektroskopom in zrcalnim teleskopom. Pred tem je človeštvo bore malo vedelo o kakovosti in nastanku teh meglenih madežev ter o njihovi razdelitvi v vsemirju.

Megleni madeži so silno obsežne plinske mase izredne redkosti. So zbirališča energij, ki jih neprestano izžarevajo zvezde v mrzli svetovni prostor. Njihovo število je doslej zelo veliko. Madeži so nekako enakomerno razdeljeni po vsem svetovnem prostoru. To je tudi dokaz, da je plinasta tvarina povsod v prostoru. Kot ogromne meglenne koprene zagrinjajo megleni madeži zvezdni prostor in so tako redki, da so povprečno mnogo milijardkrat tanjši nego oni malenkostni ostanek, ki se obdrži v umetno ustvarjenem »brezzračnem«
prostoru. Ker pa sežejo na globino v neizmerne daljave, je razumljivo, da čisto popolnoma zastro iz še večjih daljav prihajajočo luč.

Vsekako je zagonetno, da se pri izredni razredčenosti svojih plinskih mas še lahko svetijo, ko si moramo misliti, da imajo približno temperaturo absolutne ničle, t. j. $273,2^{\circ}\text{C}$ pod ničlo. Morda je ta svetloba le električno tlenje ali obratno izžarevanje svetlobe sonc, ki nam samo pričara svetlikanje plinskih mas. Novejša raziskovanja so namreč dognala, da so v nebesnem prostoru tudi obsežne meglenne mase, ki se ne svetijo. Slednje doženemo v temnih, brezvezdskih madežih, ostro omejenih od okolice, in sicer na prostorih, ki so sicer kar posejani z zvezdami. Verjetno so ti madeži mase temne svetlobe ne propuščajoče pare, ki našim očem zakriva svetlobo zvezd, za njimi. Kakšna je sestava teh prostorov teme, nam je še popolnoma neznano in tudi spektralna analiza nam v tem pogledu ne bo mogla nikoli pomagati.

Začetek zelo obsežnih temnih polj vidimo med »Labodjimi oblaki«
in odtod se počasi vlečejo proti jugu. Najbolj se opazijo »zvezdne praznote«
na nebesu v sosesčini Južnega križa; to praznoto imenujejo »Ogljene vreče«. Pri

pregledu vseh temnih in svetlih polj se izkaže, da se megle v glavnem dele v dva pasova na nebesu.

Popolnoma drugačne kakor plinske megle, ki jih je mnogo tisoč, pa so spiralne megle, ki predstavljajo ogromno nakopičenje zvezd. Tudi število slednjih je silno veliko. Na tečaju Rimske

Spiralna megla v ozvezdju Lovskega psa

ceste so v takih množinah, da pride n. pr. na $0,4$ kvadratne stopinje 249 spiralnih meglâ.

Najčudovitejše na njih pa je njihova neizmerno velika hitrost. Medtem ko se zvezde Rimske ceste gibljejo s hitrostjo 15 do 30 km na sekundo, so pri kozmičnih meglah dognali hitrost več sto, da, celo več tisoč km na sekundo. Še zagonetnejše pa je to, da se zdi, kakor da se vse te megle (le z nekaterimi izjemami), oddaljujejo od nas in da je njihova hitrost tem večja, čim bolj so od nas oddaljene.

Pred kratkim so proučevali meglo, ki ima hitrost kakih 12.000 km na sekundo. Vsako sekundo se ta megla oddalji od nas približno za toliko, kolikor meri zemeljski premer. Ta hitrost je celo v zvezdoznanstvu nekaj nezaslišane in je znana le v atomski fiziki.

Astronomsko nedvomno pojasnilo za ta pojav je do danes nemogoče. Vse teorije so se izkazale kot neveljavne. Takisto se ne da pojasniti, da vsi megleni stvari, naj bodo že na kateremkoli delu nebesa, hite od nas proč. Učenjaki si zaman razbijaajo glave nad tem in tudi relativitetna teorija nam ne more dati verjetne razlage.

Dr. Vlad. Travner

Mussolini in sodobna Italija

Obletnico Mussolinijevega pohoda v Rim in nove, fašistične dobe praznujejo Italijani vsako leto z obhodi, paradami in navdušenimi govori. Letos se vrše te proslave s posebnim sijajem. Konec oktobra slave namreč fašisti desetletnico svoje zmage. Ta jubilej je pomemben tudi za nas: saj vemo vsi Jugoslovani, kaj je fašizem v praksi. To pa ni dovolj. Fašizem moramo v lastnem interesu tudi razumeti t. j. — sine ira et studio — poznati njegovo zgodovino, njegova načela, njegovo organizacijo, njegov vpliv na druge narode in države, njegove vrline in slabosti in slednjič si ustvariti sliko njegove bodočnosti. Temu namenu naj služijo ob desetletnici fašističnega gospostva naslednje vrste.

I. Zgodovina fašizma in nastanek sedanjé Italije

Izraz »fašizem« (»fascismo«) je nastal iz italijanske besede »fascio« (lat. fascis) t. j. z vrvjo zvezane palice s sekuro v sredini. Take butare so nosili v rimski državi liktorji (lictiores) pred najvišjimi oblastniki — prvotno kralji, pozneje diktatorji, konzuli in pretorji in slednjič cesarji — kot znak njihovega dostojanstva in sodne moči. V prenešenem pomenu pa znači »fascio« politično posebno revolucionarno zvezo.¹

V tem pomenu se pojavi ta izraz v zgodovini Italije prvič ok. 1890, ko je osnoval poznejši poslanec Giuseppe de Felice-Giuffreda v Kataniji (Sicilija) zvezo poljskih delavcev imenovano »fascio dei lavoratori« (tudi »fascio rivoluzionario«), da doseže — če treba z orožjem — izboljšanje državne in občinske uprave v Siciliji. To prevratno gibanje se je — posebno izza 1892 — hitro širilo po vsem otoku. Povsod so nastali krajevni odbori (združeni v osrednjem odboru), ki so se borili za pravice zatiranega kmetijskega delavstva. 1893 in v začetku 1894 so izbruhnili veliki krvavi upori, ki jih je zadušila vlada (ministrstvo Crispi) s tem, da je proglasila na otoku obsedno stanje in preki sod. Zo-

BENITO MUSSOLINI

per člane glavnega odbora se je vršilo tudi kazensko postopanje. Osem voditeljev upora — med njimi de Felice-Giuffreda — je bilo 30. maja 1894 obsojenih na večletne zapore.

1915 je prevzel nekdanji socialist Benito Mussolini — sedanji diktator Italije — izraz »fascio« za zvezo intervencionistov, ki so zahtevali, da vstopi Italija v svetovno vojno na strani entente. Ko je 1917 zaradi italijanskih porazov ponehalo vojno navdušenje, se je osnoval na Mussolinijevo pobudo v parlamentu in senatu poseben odsek, imenovan »fascio di difesa parlamentare«, ki je nastopil odločno proti mirovnim težnjam defetistov in pacifistov in zahteval, da se nadaljuje boj do končne zmage.

Svetovna vojna pa ni izpolnila nad italijanskih nacionalistov, ker Italija ni dobila v st. germainskem miru (10. septembra 1919) Dalmacije in novih kolonij. Vrh tega je zahtevala vojna ogromne žrtve v krvi in denarju, tako da je bila država gospodarsko skoraj uničena. Zato so bili ljudje kljub zmagi in teritorialnim pridobitvam skrajno nezado-

¹ Sorodne besede so: fascia (trak), fasce (plenice, nem. Fatschen), fasciatura (obveza), fascicolo (zvezek, lat. fasciculus), fascina (butara dračja) i. dr.; prim. tudi nem. fassen.

voljni. Obsojali so vojno in njene povzročitelje. Obenem se je začela silna socialistična in posebno komunistična agitacija, ki je imela vedno večje uspehe. Komunisti so ustanovili lastno, od Moskve odvisno stranko, ki je skušala povsod uveljaviti svoja načela z nasiljem. Slabotne vlade Orlanda, Nittija, Giolittija, Bonomija in de Facte niso mogle preprečiti ponovnih, vedno hujših izgrediv. Državna avtoriteta je propadla. Grozili sta revolucija proletariata in državljanska vojna.

V tem kaosu je našel Mussolini ob pravem času pravo besedo, ki je vžigala vedno srca njegovih rojakov — »la patria italiana«. 13. marca 1919 je osnoval v Milanu s 40 somišljeniki prvi »fascio di combattimento« — matico današnje-

ga fašizma. Ta »bojna zveza« je imela nalogo, boriti se na lastno pest z vsemi sredstvi — posebno z brutalno silo — proti socialistom in komunistom za nacionalne ideje: utrditi in razširiti moč in ugled Italije in ohraniti med narodom bojno razpoloženje zoper vse dozdevne in resnične notranje in zunanje sovražnike domovine. Na tej strogo nacionalni podlagi naj bi se država preosnovala in postala poleg Anglije, Francije in Sev. Amerike prva velesila sveta. Člani »fascia« so bili bivši vojni udeleženci.

Zmede v državi so omogočile Mussoliniju, da je organiziral svoje pristaše po vojaškem vzorcu. Njihov vidni znak je bila znana črna srajca, njihovo geslo pa domovina. Meseca junija 1919 je po-

S FAŠISTIČNEGA POHODA NA RIM: Zgoraj levo: Mussolinijev prihod v Rim. Spodaj desno: Fašistično zavzetje Rima. Zgoraj desno: Duce in njegovi sodelavci v sijajnih uniformah. Levo spodaj: Mussolini kot narodni junak

stal (po Orlandu) ministrski predsednik zmerni socialist Nitti, ki je uvedel sorazmerni volilni red. S tem je omogočil tudi fašistom udeležbo pri volitvah v parlament. Pri sledečih volitvah — kjer je propadla dotedanja liberalno demokratska radikalna večina — so dobili fašisti 4000 glasov. To je bil prvi, če tudi skromni politični uspeh Mussolinijeve stranke. Odslej se je širilo fašistično gibanje izredno naglo. Število fašistov je rastlo od dne do dne in povsod so nastale krajevne fašistične organizacije. Ta razvoj so pospeševale žalostne domače razmere, vnauja politika Italije, ki ni bila v skladu z željami nacionalistov — n. pr. v reškem vprašanju, kjer se je uklonil Nitti sklepu poslaniške konference, da se mesto začasno internacionalizira, kar je povzročilo D'Annunzijevo ekspedicijo, posebno pa ogromna in brezobzirna agitacija fašistov.² Pri naslednjih parlamentarnih volitvah (junija 1921) je uvidel Giolitti pomen tega gibanja in vezal zato vladno listo s fašistično. S tem je pripomogel Mussoliniju do še večjih uspehov. Sedaj je bilo v rimskem parlamentu že 38 fašistov, ki pa so odklonili vsako zvezo z drugimi strankami. Mussolini tudi ni sprejel — poleti in jeseni 1922 — ponudbe, da bi vstopil v koalicijsko vlado de Facte, ker je hotel biti popolnoma neodvisen. Stalna parlamentarna kriza in nezmožnost de Factejevega kabineta sta silili Mussolinija k odločilnemu koraku.

Oktober se je vršil v Napoliju velik kongres fašistov pod Mussolinijevim predsedstvom. Takoj nato — 28. oktobra — je nastopil Mussolini s 40.000 somišljeniki svoj pohod pred Rim, ki so ga smatrali nasprotniki prvotno za operetno demonstracijo. S tem drznim činom pa je odločil Mussolini usodo Italije. De Facta je predlagal kralju, naj se razpuste fašistične organizacije in proglasi obsedno stanje misleč, da bo tako uničil fašizem v zadnjem trenutku. Viktor Emanuel III. pa je vedel, da je boj proti mogočnemu gibanju, ki je zajelo že vse sloje, brezupen in odklonil ta predlog. S tem je rešil sebe in dinastijo. 30. oktobra so vkorakale zmagovite fašistične čete z vzklikom: »Evviva il re! Evviva Mussolini!« in med navdušenimi pozdravi vsega prebivalstva v glavno mesto, kjer je sprejel kralj Mus-

solinija v posebni avdijenci. Nato je postal de Facta ostavko. Njegov naslednik je postal ustanovitelj in vodja fašizma.

V naslednjih desetih letih je izvršil diktator Italije svoj program z uspehom, kakor ga je naklonila usoda le malokateremu drugemu državniku: vsa Italija je postala njegova absolutna last. Seveda se je moral boriti često z velikimi težavami. Posebno kritičen je postal položaj, ko so umorili 10. junija 1924 nekateri pomembnejši fašisti socialističnega poslanca Mateottija. Ta zahrbtni zločin je povzročil v Italiji in tujini veliko ogorčenje, tako da je moral Mussolini nastopiti celo proti lastnim pristašem. Večje težave mu je povzročala prvotno opozicija v parlamentu. Večkrat so se izvršili (brezuspešni) atentati na njegovo osebo. Splošno znane so tudi pogoste veleizdajniške afere. Vse te težave je premagal Mussolini z jekleno voljo in z znanimi fašističnimi metodami.

II. Politična načela fašizma

Po svojem nastanku je fašizem revolucionarno gibanje, ki so ga povzročile neurejene politične in gospodarske razmere Italije. Njegov smoter je bil že od vsega začetka praktičen: čuvati državno avtoriteto ter ohraniti in pomnožiti italijansko posest z vsemi — tudi nezakonitimi — sredstvi. »Sacro egoismo« — to je bistvo fašizma. Ker je nastal skoraj trenutno in brez priprave, nima idejnih predhodnikov kakor n. pr. socializem in komunizem, ki sta pred vsem plod znanstvenega dela mnogih mislecev kakor Saint-Simona, Fourierja, Owena, K. Marxa, F. Engelsa, Lassalla, Bakunina in drugih. Šele v teku svojega razvoja je prevzel fašizem posamezne nazore sorodnih pisateljev — pred vsem Machiavellija (»Il principe«), Sorela in Nietzscheja — jih prilagodil lastnim načelom in uveljavil v praksi. Pozna se tudi vpliv demokratičnih in socialističnih idej. Zato fašizem nima »učbenika« ali pisanega programa; njegovi voditelji se ravnaajo po potrebah od slučaja do slučaja.

O kakih prvotnih osnovnih idejah fašizma torej ni govora. Značilna sta zanj le skrajni nacionalizem (šovinizem) in imperializem. Začetki italijanskega nacionalističnega gibanja segajo v dobo risorgimenta. Njegovi prvi glasniki so bili Mazzini, Garibaldi, Cavour,

² Glavna »agitacijska sredstva« so bila: palice, ricinovo olje, samokresi in bombe.

Pellico in drugi. 1910 je ustanovil Federzoni lastno nacionalistično stranko, ki je skupno z Mussolinijevimi pristaši propagirala vstop Italije v vojno zoper Avstrijo in njene zaveznice. Ko se je 1922 polastil Mussolini vrhovne oblasti v državi, se je združila Federzonijeva stranka povsem s fašistično. Federzoni je olajšal Mussoliniju zmago, četudi ga ne moremo smatrati za njegovega idejnega predhodnika.

Strogo nacionalni značaj fašizma se izraža pred vsem v sistematičnem pre-

nasprotnike, pred vsem zoper socialiste in komuniste. Nacionalni značaj fašizma se kaže tudi v — često pretiranem — poveljevanju italijanske kulture in preteklosti ter v ozkih stikih med domovino in italijanskimi izseljenci v tujih državah, pred vsem v Franciji, Tunisu in Severni Ameriki.

Imperializem fašistične Italije temelji na ideji, da so današnji Italijani dediči in nasledniki starih Rimljanov. Kakor je določila usoda nekdanji Rim za gospodarja sveta, tako naj odloča usoda

Sprava med Kvirinalom in Vatikanom

ganjanju in zatiranju jugoslovanske in nemške manjšine. V teku nekaj let so odpravili fašisti iz šol, uradov in cerkvâ naš in nemški jezik, zatrli vse naše in nemške časopise in knjige, pregnali ali konfinirali na samotnih otokih južne Italije skoraj vso našo in nemško inteligenco in poitalijančili vsa naša in nemška krajevna in rodbinska imena — skratka, storili so vse, da asimilirajo čimprej naš in nemški življenj v državi. V najstrašnejši luči pa se kaže italijanski šovinizem v številnih veleizdajniških procesih, ki so se končali pogosto s streli v hrbte obsojencev (Gortan † 17. oktobra 1929; Bidovec, Marušič, Miloš in Valenčič † 6. septembra 1930). S prilično istimi sredstvi se bori fašizem zoper ostale dozdevne ali resnične

narodov tudi sedanji Rim. Zato hočejo osvoboditi fašisti še ne odrešeno vzhodno jadransko obalo, ki hrani — kakor trde — neštete spomenike nekdanjega rimskega in italijanskega (benečanskega) gospostva. S tem bi postal Jadran »mare nostro«. Nadalje žele odrešiti Malto, Korziko in Nico in si pridobiti v Afriki in Aziji nove kolonije, pred vsem Tunis. Tako bi nastala — po rimski in sedanji — tretja velika in mogočna Italija. Ta smoter so fašisti deloma že dosegli. Albanija je s tiransko pogodbo (27. novembra 1927) le še po imenu neodvisna država, v resnici pa je italijanska kolonija. V Afriki je (1924) odstopila Anglija Italiji pokrajino Jubo (sedaj del ital. Somalije). Nadalje so uredili (1925) ugodno mejo med kolonijo

Cirinajiko in Egiptom. Slednjič se je povečal tudi italijanski vpliv v Abesiniji.

S tem, da razširi Italija svojo posest, bi rešila obenem važno gospodarsko vprašanje. Država — brez kolonij — meri 310.000 km² z 42 milijoni prebivalcev, tako da živi na km² 135 ljudi. Dežela je le deloma rodovitna (46% polja, 25% travnikov in 16% gozdov) in ne more preživljati prebivalstva, ki se vrh tega naglo množi (letno za 10%). Prekomorska Italija (Rod, Dodekanez, Libija, Cirinajika, Eritreja in ital. Somalija) je zaradi neugodnih klimatičnih in geoloških razmer za kolonizacijo malo pripravna. Izseljevanje v tuje dežele je zaradi političnih razmer otežkočeno. Z novimi pridobitvami pa bi Italija znatno izboljšala življenjske prilike svojega prebivalstva. Zato se je zavzemal že Crispi (min. predsednik od avgusta 1887 do januarja 1891 in od decembra 1893 do marca 1896) za smotreno kolonialno politiko in zato so širili Italijani tudi pozneje vedno svojo prekomorsko posest. Iste težnje ima Mussolini. Italijanski imperializem je torej deloma nacionalen, deloma gospodarski.

Kot dozdevna naslednica rimskega imperija je prevzela fašistična Italija razne starorimske (latinske) označbe, simbole in običaje. Tako se deli n. pr. fašistična milica v legije in kohorte; sodniki so pretorji, policijski uradniki kvestorji itd.; znak fašizma je liktorska butara, ki je na javnih poslopih, novicah in drugod; uvedli so »rimski pozdrav« z dvignjeno desnico itd. Tudi v umetnosti (n. pr. v kiparstvu) posnemajo rimske vzore. Vpliv latinske kulture se vidi slednjič v jeziku in književnosti (d'Annunzio i. dr.). Tako hočejo fašisti navdušiti ves narod za veličino domovine in za svoje nacionalno-imperialistične smotre.

Fašizem je direktno nasprotje risorgimenta, ki je temeljil na idejah revolucij 1789 in 1848 in uveljavil načelo demokracije, t. j. svobode in enakosti vseh državljanov. V fašistični Italiji ima diktatorsko oblast le Mussolini, ki je »duce« in »capo di governo«. Samostojno čuti, mislijo in delajo — z redkimi izjemami — samo on in njegovi najožji sotrudniki. Vsi drugi izvršujejo povelja, oziroma se jim pokoravajo. Tudi kralj je v bistvu le častni reprezentant države. Večji vpliv ima le zaradi svojih osebnih lastnosti. Oblika vlada-

vine — monarhija ali republika — je za fašiste brezpomembna. Ker pa so načelni nasprotniki socialistov in komunistov (torej republikancev) in ker se jim kralj ni upiral, so ohranili monarhijo. Obdržali so tudi parlament, ki pa je nekaj povsem drugega kakor v dobi pred zmago fašizma. Mussolini je razpusil vse bivše politične stranke razen fašistične, ukinil (31. dec. 1925) svobodo tiska in uvrstil z volilnimi reformami (1923—1924 in 1929—1930) parlament v fašistični sistem, tako da so sedaj zastopani v njem le še posamezni stanovi (tako zvane »državne korporacije«), med tem ko je ostal senat v bistvu neizpremenjen. Tudi je odpravil (1927) občinsko samoupravo. Občinam načelujejo od vlade imenovani upravni funkcionarji, svetovalstvo pa volijo sindikalne (stanovske) organizacije. Izjemi tvorita le Rim in Napoli.

Fašizem in cerkev

Nasproti konfesijam je fašizem tolerant in se ne umešava v verska vprašanja, posebno če ne nasprotujejo njegovim načelom. Katoliško cerkev celo ščiti in spoštuje — vsaj načelno, četudi ne vedno v praksi. Med obema so sicer difference: cerkev obsoja šovinizem kot moderno paganstvo; Mussolini pa je razpusil katoliško ljudsko stranko (Popolari), ki jo je ustanovil (1921) don Sturzo in vzel cerkvi vzgojo mladine. Toda cerkev in fašizem vežejo mnogi skupni interesi. Oba sta diktaturi: cerkev duhovna, fašizem posvetna.

Zato ščitita oba pokorščino in avtoriteto. Oba sta nasprotnika prostozidarjev, ker jih smatrata za tajne in nevarne sovražnike altarja in prestola.³ Prebivalstvo Italije je — razen v kolonijah — skoraj izključno (95%) katoliško in Rim je obenem središče cerkve in fašizma. Zato smatrajo fašisti katolicizem za svojo državno vero in kot mo-

³ 1924 je izjavil Mussolini: »Moje načelo je: prijateljem vse dobro, sovražnikom vse slabo. Zato se bom boril zoper prostozidarje z vsemi silami.« Seveda je razpustil vse lože. Veliko pozornost je zbudil proces zoper generala Luigija Capella, ki je bil 1927 obsojen kot prostozidar na 30 let ječe.

Kongres mrtvecev

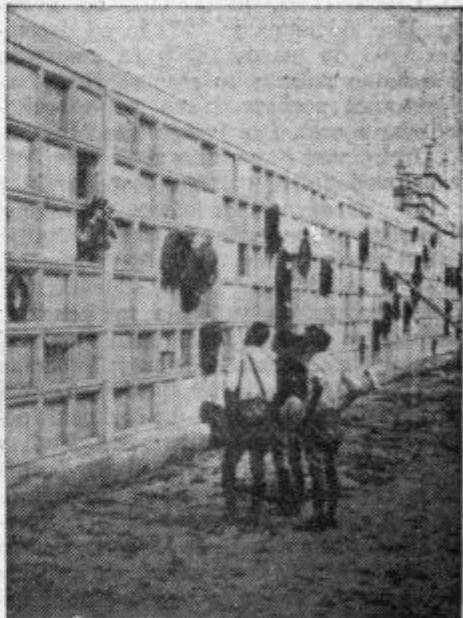
Ena izmed najznačilnejših potez v omiki vsakega naroda je skrb, ki jo človeštvo posvečuje umrlim s tem, da jim priredi dostojen pokop in primerno poslednje počivališče. Po vplivu verstev, šeg in običajev, ki vladajo pri raznih narodih, plemenih in ljudstvih, so načini pokopa tako različni, da smatramo mi za onečlaščenje mrliča, kar je drugod edino pravi, po verstvu in narodnih običajih predpisani način pokopa. Manjše, vendar občutne razlike pa vladajo pri pogrebih tudi znotraj istih narodnih in verskih skupin, le da so v tem primeru merodajne samo družabne prilike, v katerih je živel pokojnik, njegov ugled in zlasti njegovo imetje.

Vendar ima slična pretirana skrb za svoje pozemeljske ostanke slabo stran toliko, da pazno ohranjena trupla služijo kasnejšim vekom in pokolenjem za važne kulturno-zgodovinske predmete in celo za privlačnost v pogledu tujkega prometa. Tako so oni tisoči in tisoči kmetov in delavcev iz dobe faraonov res deležni večjega počitka, trupla njihovih gospodarjev pa romajo po vseh muzejih sveta, med tem ko po njihovih sijajnih grobiščih rijejo vedoželjni raziskovalci, ki zapadajo v burno radost, ako vidijo, da pred njimi niso odprli groba že drugi. Taka je po veliki večini usoda vseh grobnic, med tem ko preprosti ljudje, ki se po svoji smrti združijo z materjo zemljo, res uživajo več-

gočnega naravnega zaveznika. Od tega ima dobiček tudi cerkev. Zato je sklenil Mussolini v skupnem interesu 11. februarja 1929 s papežem (zastopanim po drž. tajniku kardinalu Gasparriju) znani lateranski sporazum, ki je rešil skoraj 60letni spor med Vatikanom in kraljevino Italijo z obnovo papeške države (Città di Vaticano).

Po nauku fašizma je namen države v splošnem vzgajati ves narod k redu, disciplini, morali, odločnosti in borbenosti v nacionalnem in imperialističnem duhu z izključitvijo vseh strankarskih in konfesionalnih vprašanj.

(Da.je.)

Zid z vdolbinami — kot pokopališče
Vdolbine se oddajajo v najem, morejo
se pa tudi za stalno odkupiti

ni mir in pokoj, ki so si ga po življenjskih mukah in trdem delu pošteno zaslužili.

Grobovi in pokojniki v njih, ki izvirajo iz časov daleč pred našo dobo, služijo sodobnikom vsaj za učena raziskavanja, oni iz mlajših dob pa so nam po večini le grozotna kurioznost, ki jo gledalci pač radovedno opazujejo, takoj nato pa se obrnejo proč z grozo v očeh in beže strahoma z neprijetnega kraja.

Glej »Pogrebni običaji pri raznih narodih«, Zis., knjiga 10., str. 494.

Kakor prizor iz povesti Edgorja Poea: dobro ohranjena glava v dvorani mrtvecev

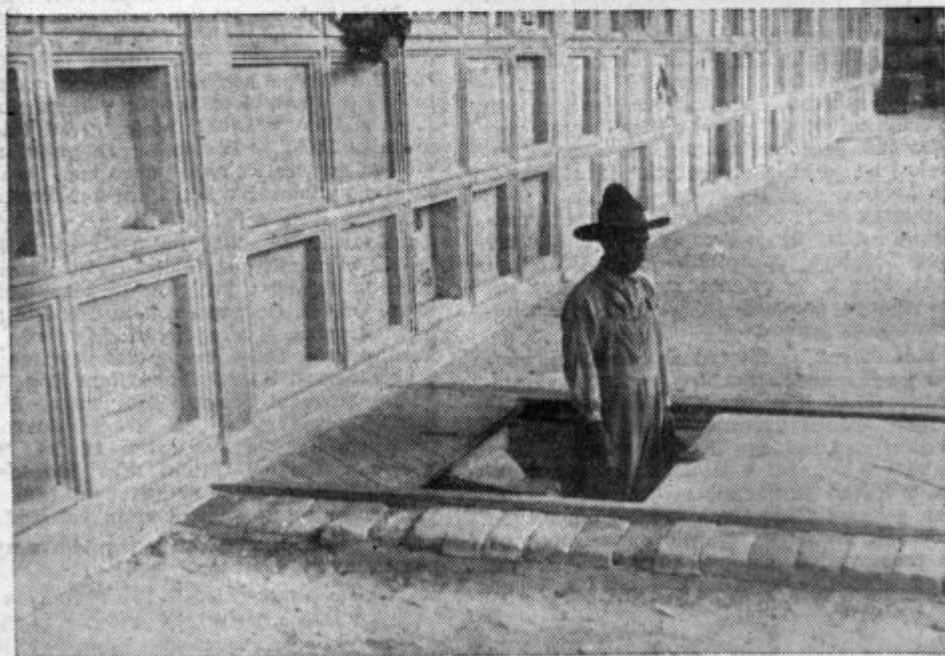
Takšen značaj imajo čisto grobnice po cerkvah in samostanih romanskih dežel, dobe pa se tudi pokopališča, kjer se zaradi posebnosti zemlje pokopana trupla izpremenijo že po par letih v mumije,

ki so tako posušene, da ne razpadejo, ako po kakem naključju pridejo na beli dan.

Najbolj čuden primer takega pokopališča je gotovo ogromna grobnica v mehiškem mestu Guanajuato. Imenujejo ga »Panteon« in je zidano v podobi ogromnega zidu, v katerem se vrsti vdolbina za vdolbino v več nadstropij. Vsaka posamezna vdolbina je določena za enega mrliča, odprtina pa se po pogrebu zazida in zadela. Na zaslon se napiše ime umrlega ali pa samo številka, nanašajoča se na spisek pri pokopališki upravi. Prostori se lahko najamejo za pet ali deset let, lahko pa si ga vsakdo tudi kupi in v tem primeru ostane njegovo truplo nedotakljivo v vdolbini za večne čase.

Komur poteče najemnina po petih ali desetih letih in ni nikogar, ki bi jo obnovil, da uprava odpreti grob in preneša zemeljske ostanke umrlega v skupno dvorano. Najzanimivejše je pri tem to, da ostanejo trupla v vdolbinah skoraj nedotaknjena, le da so seveda močno izsušena. Vselej ohranijo natančno isto držo, kakor so jo imela ob pokopu, često pa ostane na obrazih celo isti izraz.

Skupna mrliška dvorana, ki jo tu imenujejo »calaboso«, je nekak dolg

IZ PANTEONA vodijo temne kamenite stopnice v dvorano mrtvecev... (Glej sliko na prihodnji strani).

predor v kamenitih tleh pod »Panteonom«. Vanjo se pride po temnih in ozkih kamenitih stopnicah. Ob stenah predora so postavljene ozke lesene klopi in nanje se postavijo izsušene mumije tesno druga poleg druge, kadar jim je v »Panteonu« potekla najemnina. Tako stoje cele vrste molčečih pošastno pretečih, grozovito pretegnjenih in presušenih mumij. Iz njihove stoje, položaja rok in izraza lica kujejo ljudje, obdarjeni z živahno domišljijo grozotne povesti o okoliščinah njihove smrti. Vsakogar pa obide pri posetu tega gro-

bišča zelo neprijeten občutek, da se bodo vsi ti okostnjaki zdaj pa zdaj zgani, da jih bo minila grozna ukočenost in da bodo nadaljevali gibe, ki se zdi, da jih je nenadoma in le začasno prekinila smrt. Jasno, da pogled na to mrko družčino preneso lahko samo uslužbenci pokopališča, ki so ga vajeni z mladih nog, povprečni posetnik pa bo rad zapustil ta kraj, pa naj ima še tako dobre živce. Pri tem si bo vsakdo gotovo mislil, da ta mehliški način pokopavanja morda le ni najprimernejši.

DNEVA NE DOVE NOBENA PRATKA

Anton Funtek

V Ljubljani je umrl po dolgem trpljenju slovenski pesnik in prevajalec Anton Funtek (roj. 30. X. 1862 † 21. X. 1932), čigar delo ostane v trajnem spominu naše slovenske zgodovine. Po krušnem poklicu je bil učitelj.

V času Gregorčiča in Aškerca je začel kot učenec Josipa Cimpermana objavljati svoje pesmi, ki jih je pozneje izdal v knjigi »Izbrane pesmi«. Večji uspeh je dosegel z dramo »Tekma«, ki so jo igrali v Ljubljani in Zagrebu. Napisal je tudi libreto k »Teharskim plemičem«, ki ga je uglasbil dr. Ipavc.

Poleg svojega izvirnega dela je posvetil mnogo časa in truda prevajanju iz tujih literatur. Prevedel je prvi del Goethejevega Fausta, Baumbachovega Zlatoroga, Shakespearejevega Kralja Learja, Hauptmannov Potopljeni zvon, nekaj iz Schillerja in več opernih tekstov. Njegovi prevodi kažejo resnost dela in dobro poznavanje slovenščine. Nekaj let je bil tudi urednik »Ljubljanskega Zvona«.

Funtek se je udeleževal tudi kot žurnalist in kritik. Bil je urednik uradne »Laibacher Zeitung«, po svobojenju pa Uradnega lista, kjer si je pridobil mnogo zaslug pri prevajanju zakonov in odredb iz srbsko-hrvatskega jezika.

Kot človek je bil trdnega značaja, vendar ga je marsikatera krivica vsaj trenutno potrla. Tako je n. pr. — po vsej pravici — bridko občutil krivico, ko so mu odvzeli uredništvo Uradnega lista. V zadnjem času se ni več pokazal v javnosti. Zadnja družba, v kateri je navzlic svojim visokim letom pokazal svojo živahnost, so bili menda slovenski žurnalisti, iz čijih organizacije pa je prostovoljno izstopil, ko so mu odvzeli uredništvo Uradnega lista.

Fran Milčinski

Neizprosna smrt je nenadno segla po našem največjem in morda najiskrenejšem humorističnem pripovedniku. Fridolina Zolne — odličnega sodelavca našega obzornika ni več med nami. 24. t. m. opoldne ga je zadela kap.

Fran Milčinski, ki dostikrat tudi v svojih humorističnih spisih, polnih poznavanja našega malomeščana in njegovega življenja, ni mogel utajiti moralne tendence, je bil tudi izvrsten mladinski pripovednik z vzgojnimi smernicami.

Kdor ga je poznal kot človeka, sodnika in nazadnje kot odvetnika, je spoznal v njem plemenito navdahnjeno dušo.

Pokojsnik se je rodil 3. XII. 1867. v Ložu na Notranjskem. Po končanih gimnazijskih študijah v Ljubljani, je dovršil pravo na dunajski univerzi. Posvetil se je poklicu sodnika ter je kot tak služboval v Idriji in v Ljubljani. Kot sodnik višjega deželnega sodišča v Ljubljani je postal (1920) svetnik Stola sedmorice v Zagrebu, najvišjega sodišča za naše pokrajine. Po upokojitvi je deloval v Ljubljani kot odvetnik.

Milčinski je sodeloval literarno v Ljubljanskem Zvonu, Slovanu, življenju in svetu ter v raznih dnevnikih. Svoje literarne spise je objavil v knjigah: Igračke, Muholovci, Drobiž, Gospod Fridolin Zolna in njegova družina, Tokraj in onkraj Sotle ter Tam preko. Dalje dramske vsebine: Iz devete dežele, Kjer ljubezen tam Bog, Volkašin, Mogočni prstan. Mladinske: Pravljice, Tolovaj Mataj in druge slovenske pravljice, Zgodbe kraljeviča Marka. Pripovedne: Zločinci, Ptički brez gnezda. V prejšnjih letih se je udeleževal tudi kot juridični pisatelj v strokovnih časopisih.

Slovenska književnost je izgubila v njem pomembnega delavca.

Iv. Podržaj

Ob Vardarju v Makedonijo

Rano zjutraj — pa ne zaradi padajačev, daljnih sorodnikov nevarnega komarja anofelesa*, ki so mi ponoči brndali okoli ušes — sem sedel pred hotelom, srkal močno »tursku kafu«, kadil zetske cigarete, ki so v Skoplju najmanj za 100 % boljše nego v naši slavni banovini, se naslajal v opazovanju prebujajočega se mesta in pisal pozdrave svojim dragim, ki jih je vsako leto manj. Trenutno melanholijo je kmalu prepodila zavest, da je tudi to znak časa, ki živimo v njem.

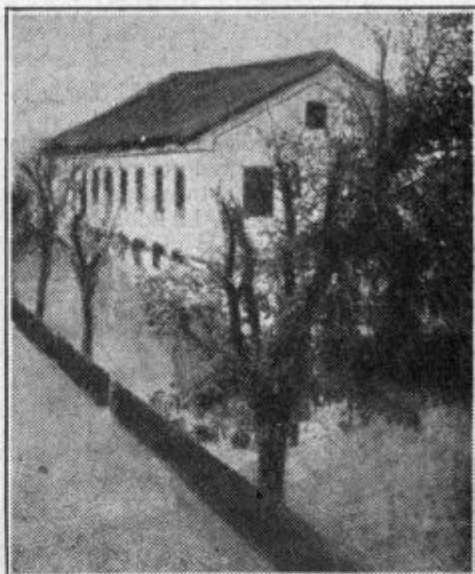
— No, kako je z malarijo? je pozdravila gospa, ko je bilo jutro že precej toplo.

— Ali vam nisem rekel, da se bojite zaman? V prejšnjih letih bi bili morali priti sem, zdaj pa ni več tako hudo.

Med potjo v čaršijo, ki jo je želela še enkrat videti, se je nama pridružil raztrgan, bosopet fantiček, skoraj popolnoma črn in z očmi kakor žerjavica. V srbsčini, mešani z arnavtskimi besedami, je moledoval za dinar, češ da sta mu bolna oče in mati. Istočasno se je venomer oziral na vse strani.

- Česa se bojiš?
- Stražnika.
- Zakaj neki, če nisi storil nič slabega?
- Ne sme se prosjačiti.

* Glej člančič »Povzročitelj malarije« na str. 462.

SKOPSKI KOLODVOR

Ko je gospa zvedela, kaj hoče, sem jo le s težavo pregovoril, da ni šla kar z njim na dom.

- Kaj si ti? sem ga vprašal. Turek?
- Jugoslovan. Prosim dinar. Dinar!
- In tvoj oče?
- Jugoslovan. Zdaj smo vsi Jugoslovani.
- Ali hodiš v šolo?
- Moram.

MOCVIRJE V SKOPSKI OKOLICI

— Znaš čitati? Čitaj to! (Pokazal sem mu napis nad neko trgovinico.)

— Mehmed Ibramić.

— In tam?

— Risto Tanelović.

— Dobro, dobro.

Komaj je imel dinar v roki, že je izginil v množici.

Vlak v našo Makedonijo in dalje v Solun odhaja malo pred enajsto uro. Sicer ni pravi brzi vlak, toda komur se ne mudi naprej v Grčijo in kdor hoče videti Makedonijo vsaj iz vlaka, se ne bo vozil z večernim brzim vlakom, ki pride

— Ali je treba tudi za potovanje po železnici plačati pri nakupu vozovnice potniško pristojbino, predpisano na Grškem, kakor na ladjah?

— Ne. Sicer pa to vprašanje za vas ni važno. Za eno marko dobite cel kup drahem! Saj jih dobim še jaz tri za en dinar.

— Pa ste rekli: tri dinarje za eno drahmo!

— E, kaj hočete, sem pač pil prevec smederevca!

— Vendar niste zamerili? Bila sem v skrbeh, vi pa ste se šalili!

ARNAVt kot občinski redar in pismonoša
V MAKEDONSKI VASI (zapadna Makedonija)

v Solun sredi noči. Progo od Skoplja do najjužnejše obmejne postaje v državi prevozi vlak v dobrih treh urah.

Kolodvorsko poslopje v Skoplju je menda edini ostanek turškega gospodstva tostran Vardarja. Pravo nasprotje v primeri z naglim razvojem mesta. Če se ne motim, so vsi kolodvori ob vsej progi — razen nove postaje v slovenski koloniji — večji in lepši. In vendar je Skoplje križišče potov proti Egejskemu in Črnemu morju, proti Jadranu, proti Beogradu — zdaj tudi preko Raške in Lapova — in dalje v zapadno Evropo.

— Torej zdaj se peljeva v Makedonijo! je z zadovoljstvom skoraj vzkliknila gospa, ko se je vlak točno ob minuti premaknil.

— Da. Do Soluna, če hočete. In potlej v Atene.

Še en pogled na divno Skoplje in vlak je zavil od Vardarja pod gorska pobočja. Na levi se razprostira močvirnato polje, ki ga poplavlja Vardar. Na travnikih se pase živina skopskih dželebžij. Turki celih pet stoletij niso imeli časa, da bi regulirali Vardar in izsušili močvirja, ki so bogata gnezda komarjev — povzročiteljev strašne malarije. In tako je skoraj povsod ob Vardarju. Našo državo čaka v tem oziru še velika naloga.

Vlak hiti skozi puste kraje brez hiš in ljudi. Prva postaja: Dračevo. Pomembno ime. Kolodvorska okna skrbno zastrta z gosto mrežo proti komarjem, kakor na vseh postajah do Djevdjelije. Pri Zelenikovem se Vardar približa železnici, ki jo spremlja od tu naprej vse do Soluna. Pred vojno je tekla železnica južno od Zelenikovega na levi strani

Vardarja, toda ker so Bolgari most razstrelili, je naša železniška uprava zgradila novo progo na desni strani.

— Tam, sem pokazal proti vzhodu, je Katlanovo, znana ognjeniška tla, iz katerih vre vroča voda do 44° C. Tam je tudi Katlansko jezero, bogato na velikih ribah. Za vodo v jezeru skrbi pred vsem Vardar s svojimi poplavami.

Vlak je hitel skozi dolgo Taorsko sotesko, Takoj v začetku se izliva v Vardar Pčinja, znana iz kumanovskih bojev. Vožnja postaja zanimiva. Spodaj Vardar, v tem času upadel in počasen, ob njem kultivirane dolinice, na nasprotni strani pa rebra golih pobočij.

— Zdaj smo v Makedoniji!

— Kako zdaj? je urno segla gospa po zemljevidu.

— Od Drima tu preko veleške — kjer se vozimo zdaj — in štipske pokrajine tja na vzhod čez Strumo do Rodopskega pogorja na Bolgarskem in na jugu tu do Bistrice in tam do Meste žive makedonski Slovani.

— Tudi tu? je pokazala na južno Makedonijo.

— Da. Težko njim, ki so zamenjali turško gospostvo z grškim. Vidite tam nad to plodno ravnino, tam je Bašino selo, prva vas, ki jo vidite od Skoplja. Vlak se je ustavil.

MUSLIMANSKA SVATBA V ZAPADNI MAKEDONIJI: Spredej svatje in godci, v sredi nevestina dota na dveh oslih, zadaj nevesta v zastirtem vozu

Čas obeda. V jedilnem vozu je bil razen naju dveh samo še trebušast Grk, najbrž trgovec iz Soluna. Postrežba točna, kosilo izvrstno. Samo juhe ne dobiš v teh krajih niti v jedilnem vozu! In dobra, pristna dalmatinska črnina! Ista kvaliteta in kvantiteta stane na progi Zagreb—Split 12 dinarjev, tu pa samo 6! Prilegla se je kljub hudi vročini. Prileže pa se tudi evropsko kosilo na vožnji med tobakom; vinogradi in makom — kajti vlak se je blížal Velešu.

— — — — —
Mladi junaci
sve Makedonci,
mlada Srpčinja,
sve neženjena.
— — — — —

Bojalk ni bljet,
pesma ni pejet,
na svojta majka
Makedonija.

— V Velešu smo, starem mestu, ki ga je Štefan Dečanski, sin kralja Milutina (1321—1331), priključil srbski državi. Važno cestno križišče za Ovčje polje, bregalniško pokrajino, kamor vodi zdaj tudi železnica, in proti zapadu oziroma jugu na Prilep in Bitolj. Nad 14.000 prebivalcev, med njimi kakih 2000 Turkov. Veliko tržišče za govedo in ovce, vino, riž in žito. Divna, romantična lega. Silno vroč kraj. Oblaki nad njim so redka prikazen.

— Pa kje je mesto?

— Tu je kolodvor, mesto pa boste videli, ko bo vlak zapustil postajo.

— Od kdaj je Makedonija jugoslovanska?

— Po zmagi na kumanovskem bojišču. In... Potrpajte malo.

(Dalje)

Levo: priložnih
jesenskihmet ne
razmišljivosti v
naravi. Priloge za
delo na pripra-
vi novih po-
mladi. — Naj: Mo-
derna in žitna
železnica (Švica).
gondoli jama za 15
ljudi. — Goraj:
Kombinacijski
niz unijske
dvorne po moder-
nim sakot. — Spo-
daj: Gradnja na
re.

Edmond Romazières

Pri glavorezih

(Nadaljevanje)

Cetika je krenila in zavila na levo, tako da je korakala bolj proti jugu. Na ta način so dospeli na skrajni konec laza in nasadov. »Ube« so ležale na pesku.

Dve stot metrov dalje se divjaki niso več menili zanje. Zakurili so bili velike ognje in postavili straže, kar se redko primeri. Nato so vse pripravili, da skričijo in mumificirajo glave.

»Na srečo ne mislijo na nas,« je rekel Santos. »Za sedaj veste kaj delajo?... Zareze delajo v kožo na lobanji od nosa do vrata. Spretno jo snamejo na vsaki strani kot oranžni olupek, tu pa tam še malo zarežejo, da ji pomorejo, in izluščijo ves lobanjski pokrov, a da ne ostane na njem drugo kot jezik in oči.«

»Groza!«

»Potlej bodo na obeh straneh zarezo zopet zašili in zaprli izpraznjeno glavo. Sam prerez v vratu jim bo še rabil. Tudi usta namreč zašijejo.«

»Stopimo hitro...«

Drzni potniki so bili že v barčicah. Moric in Santos sta jih potegnili na tri stot metrov, povlekla »ube« na obrežje in jela postavljati taborišče.

Na drugi obali je tedaj pričelo gomarat. Divjaki so skraja mislili, da so belci na lovu. Nezaupanja niso slutili.

Poglavar je stopil na breg in jim zavpil, naj se vrnejo.

»Ne,« je odgovoril Santos. »Kar ste hoteli, imate. Mi tudi. Svojo pot moramo nadaljevati po tej strani. Ob povratku se zglasimo pri vas in vam prinesemo še darov...«

Ne da bi vzbujali pozornost, so se moški približali in pregledovali puške. Poglavar je razumel, da se bodo njegovi zavezniki branili, in ni več silil. A vrnivši se k svojim vojščakom, jih je sklical in jim dolgo besedoval. Sklenili so načrt za napad. Dobiti so morali glave teh mož in obe ženski živi. Naposled so se vrnili k svojim ognjem, na katerih so se grela prstena lonci. Od daleč so belokožci opazovali njih obredne opravke. Na strani so drugi divjaki pričenjali greti pesek in ploščate kamene.

»Pravkar so nas na smrt obsodili,« je dejal Santos svojim tovarišem, ki so sedeli okoli njega.

Manoela in Adina sta ostali pri njihalkah. Toliko sta si imeli povedati. Edmondova žena je morala tešiti, jeli? Temu ubogemu preplašenemu srcu, kajne? je bilo treba vrniti mir in zaupanje, mu dopovedati čudež, v katerega včasih kar verjeti ni mogla...

Moric in Edmond sta prosila vodnika, naj jim razloži obred, ki se je vršil v pričo njih. Sedaj so divjaki začeli neugnano plesati okoli črepin. Poglavar je vnovič pristopil in se drl, naj belci pridejo k njim, kakor so obljubili. Santos se je mirno odvezal dane besede, češ:

»Strelica se prehitro zapiči v srce.«

»Kaj pa prav za prav počenjajo?«

»Zmago slavé ob osvojenih glavah. Glejte. Ples gre h koncu. Zdaj pobirajo lobanje in jih mečejo v reko. Psujejo in jim želé tisočero smrt. Sedajle pa pride najzanimivejše. Poglejte si moške, ki stoje pri loncih. Pazijo, kako se glave kuhajo. Pobratil jih je treba, preden voda zavré, sicer bi lasje izpadli. Če bi videli nemarno juho, ki se napravi iz tega... Iz teh glav pride precej tolšče...«

»Kaj pa potlej?«

»Najtežje še ostane. Okoli dvajsetkrat morajo glavo napolniti z vročim peskom, skozi vratno odprtino. Dobra jo napihnejo, potem jo likajo z gladkim kamenjem, ki ga segrevajo... Po vseh teh opravilih je koža zopet gladka ko prej. Ali uskočila se je. Komaj za pomarančo je velika... Podobnost so znali tako imenitno ohraniti, da takoj spoznaš prejšnjega lastnika.«

»Ampak pred nočjo ne opravijo.«

»Res je... Četudi še ni polne.«

»Morda odidejo prej?«

»Nikakor ne mislite... Mi smo še tu... In jutri kanijo ponoviti veselico.«

»Kaj pa drugi divjaki, tisti iz aldeje...«

»Čakajo v hosti, da zmagalci odidejo. Nemara žde na drevesih. Na kraju pameti jim ni, da bi se pokazali. Up na osveto jim zasveti šele tedaj, kadar ne bo več sovraga na vidiku. Potem bodo

Joso Bužan: »NA DAN VSEH SVETIH«
Na Jelačićevem trgu v ZAGREBU (Ljudje kupujejo nagrobne vence, toda prizor ni žalosten)

potrpežljivo čakali... da ti ne bodo več oprezni. Tačas pa bo na njih vrsta, da si nažanjejo glav.«

»Čedno življenje...«

»Kakor živalsko... Kasneje pa se bodo mogli omikati in bodo nazadnje izvrstni kmetijski delavci ali naselniki.«

Stvar se je vlekla. Videlo se je namreč, kako polnijo glave s peskom, jih likajo z razbeljenim kamenjem, iztrešajo ohlajeni pesek in znova pričenjajo...

»Mislimo nase!« je opozoril Avgust. »Po mojem mnenju je treba za nocoj kaj posebnega ukreniti.«

»Kajpada,« je pritegnil Santos. »Zlasti kaj takega, česar ne bodo mogli uganiti. Kajti svoj napad bi odlašali. Nam pa ga je potreba.«

»Zakaj?« se je zdrznil Moric.

»Ker jih bomo primerno sprejeli. V gozdu pa... hudirja... nisem porok za nič več... Ako naj nas pusté v miru in se čim hitreje vrnejo v svoje selo, jim je treba nauka. Zavrniti jih moramo: tako si bodo mislili, da bomo jutri proti njim z današnjimi premaganici.«

»Ampak ti tega ne vedó.«

»Bežite no! Ti prežé na nas in na nje. Nemara je že kateri nad našimi glavami... vendar brez orožja je. Meni je do tega, da vidi... Na ta način si prihranimo to, da bi nas kasneje nadlegovali: prvič, ker bodo dobili dobro mnenje o naši sili, drugič pa, ker bodo vsaj tri dni upoštevali — in to je dovolj — da smo jim potolkli nekaj sovražnikov, ki jim poberó glave in jih takisto pokuhajo, kakor da so jih posekali v boju.«

Vrnili so se torej k ženskama in razložili svoj naklep. Morica je skrbela Manoele; izpraševal jo je, mladenka pa mu je odgovarjala z angelskim nasmehom, ki jo je kazal še lepšo.

»Kaj naj počnemo?« je ugibal Avgust.

Santos je premišljal.

»Zasadimo ob neki zaslon od palmovih listov, da jim prikrijemo svoj tabor,« je naposled odgovoril. »Glavno je, da ne zaslutijo, kako se utrjujemo.«

»Pa vendar si porekó, da za tem zelenjem...«

»Menili bodo, da si postavljamo nekakšno kočó. Tudi oni jo pričenjajo na isti način... A za tem zaslanjalom bo-

mo svobodni. Svoj stan obdamo s kupom suhih vej, nekako za moža visoko. Puščice se bodo kar ustavljale na tej zaščiti. Naskoka počakamo varno pri svojem ognju. V lesi pa si naredimo poprej več strelnic.«

»Imenitno,« klikne Moric. »Zaženo se, mi pa...«

»Jih sprejmemo. Precej zabavno bo, se mi zdi... A ne tako, kakor si mislite. Nad osemdeset jih je pripravljeno. Število pa tudi nekaj zaleže.«

V pol ure je bila stena iz palmovih listov spletena. Takoj nato je šlo moštvo v gozd, štiri sto metrov proč, in pričelo nabirati veje, dračje, suhe ovi-jalke, skratka vse, kar bi deloma služilo za kurivo, deloma pa za plot v krogu, ki je imel dvajset metrov v premeru.

Ob petih popoldne, ko je začel padati dež, je bilo vse nared.

»Samo čakati je treba,« se je oglasil vodnik. »Pred polnočjo jih ne bo. Ampak glejte jih.«

Na drugi strani reke sta med slavnostnim petjem in strojenjem glav dve skupini sekali debla.

»Dobro si jih izbirajo... drevesa, ki imajo najlažji les. Porabijo jih nocoj, da brez hrupa prebredejo na to stran. Našli bodo mesto — bodite prepričani

— kjer jih tok sam zanese na naš breg. Prej ne bomo nič videli ne slišali.«

»In jutri se jih odkrižamo.«

Na drugem bregu je veselica trajala dalje. Mnogo glav je bilo že ustrojenih in vojščaki so jih natikali na palice, da so jih kazali. Belci so jih razločno videli: majhne, črnikaste, z lasmi, ki so se zdaj zdeli neizmerno dolgi.

»Naj le brž pridejo,« je godrnjal Moric. »Da jih naklestimo, kakor zaslužijo, potem bomo mogli odriniti... proti mojemu očetu.«

Edmond je bil mračen. Ko je bila prva naloga opravljena, se je tudi njemu mudilo na pot. Da je bilo v njegovi moči, bi bil podvojil dolžino pohodov.

»Sovražnik je na severu. Bog ve, ali ne bo napadel posameznega človeka brez obrambe?«

Avgust je segel vmes:

»Brez obrambe? Motite se, gospod. Vi ne veste, kako močan in oprezen je postal vaš oče... med svojim mučeništvom... Bodite preverjeni, da se je v svoji samoti znal utrditi, in kdor bo hotel do njega, bo moral pokazati čiste roke. Dobro ve, da ga obkrožajo nevarnosti, naj bo kjerkoli, in da se sme samo nase zanesti. In v gorah je precej lahko napraviti zavetišče na nedostopni točki.« (Dalje)

Povzročitelj malarije

Oglejmo si življenje povzročitelja malarije (zgornja leva). Pri ubodu komarja anofelesa se preseli majhen, podolgast tros, tako zvani srpasti tros, v človeško kri. Tu prodre v belo krvno telesce

Moški, ženski (oplojeni in neoplojeni) trosi plazmodija malarije (zgornja leva), ki se prevrta skozi želodčno steno (spodaj) komarja anofelesa in tvorijo zunaj na steni skupke (zgornja desno), v katerih nastajajo novi trosi.

se redi, živi in rase od njega, dokler ne izpolni vsega prostora v krvnem telescu. Tedaj se deli v mnogo malih troskov, ki napadejo druga krvna telesa. To se večkrat ponovi, potem pa se napravijo iz novih srpastih trosov povsem drugačni trosi: ve-

liki ženski in mnogo malih moških. Te spet vsrka s človeško krvjo komar anofeles. Šele v njegovem črevesju se trosi oplodijo to je, da se stopijo drug z drugim. Takšno črnu podobno bitje se naseli v komarjevem črevesju in rase ter se pretvori v mnoge srpaste troske, ki preidejo s komarjevim vbodom spet v človeško kri.

Schneider: PLANINSKA KOČA

Dr. Božo Škerlj

Med 58° in 72° severne širine

Dežela ekstremov — Južna obala — Prvi pozdrav — Oslofjord — Intermezzo z nosačem — Carinarnica in razdalje

Vsakdo ve, da leži Norveška na zapadnem delu Skandinavije, da pa sega na vzhodu, pri mestecu Vardö, do poldnevniku, na katerem leži tudi Kairo, tega pa mnogi ne vedo. Zapadni konec (Bremangerland) pa leži približno na poldnevniku, na katerem najdemo Dijón v Franciji! Seveda so tu (na Norveškem) poldnevniki že znatno bliže skupaj, čim severneje pač pridemo.

Toda prav dobro merilo so nam vzporedniki in teh seče Norveška 14! Ako računamo na razdaljo med dvema vzporednikoma 111 kilometrov, potem je to že v zračni črti 1554 km, to se pravi, da bi vozil vlak s hitrostjo 60 km na uro, brez prestopa, nekako 26 ur.

Od južnega konca Norveške (Lindesnaes) do Severnega rtiča

(Nordkapa) je približno tako daleč, kakor iz Ljubljane v Madrid ali v Ankaru. In ako bi mogli zasukati Norveško okoli tega južnega konca na jug, bi segala skoraj do Rima. Razdalja iz Osla do Sev. rtiča je kakor iz Berlina v Brindisi. Iz Ljubljane do Sev. rtiča je pa tako daleč, kakor odtod v sredo Sahare (na 20° sev. širine) ali pa globoko v Perzijski zaliv. To so lepe razdalje; toda kje so ekstremi?

Takoj postrežem: na najožjem mestu pri Narviku je od morja do švedske meje nekako toliko kakor iz Ljubljane v Litijo; na enem mestu ustreza razdalja celo le progi iz Ljubljane v Laze!

In še nekaj: ako greste n. pr. pri Bergenu le 400 m visoko, ste že prekoračili drevesno mejo in imate formacijo tundre. Doli je pa okolica cvetočega mesta vsa v zelenju in cvetju in nič ne kaže, da ste na 60° severne širine.

Na severu, na Lofotih (prav za prav je pravilno »Lofotu«, ker gre v norveščini za ednino!) in na vobče manj znanih otokih Vesteraalen, ki leže severneje

od prvih, pa je pas kakih 50 m v višino lepo poraščen in sočno zelen, par sto metrov višje pa leži večni sneg, često tudi ledniki. Tromsø, največje mesto severno od tečajnega kroga, leži v divnem parku, tako da bi človek ne verjel, da vlada tu pozimi čez en mesec nepretrgana noč.

In tudi v tem najdemo ekstreme: V Hammerfestu se vidi poleti sonce skoraj dva meseca podnevi in »ponoči«, pozimi pa prav tako dolgo sploh ne. Ko smo prišli 14. avg. prvič na Sev. rtič, je sonce zahajalo ob tri četrt na devet, ko smo prišli čez dva dni spet, pa že ob en četrt. Tako hitro se tu krajšajo dnevi in spomladi se prav tako hitro daljšajo.

In še en ekstrem (to bodi za danes zadnji): medtem ko so opazovali v Rørosu (južnovzhodno od Trondheima blizu švedske meje) najnižjo temperaturo okoli -40°, so zapisali termometri na Lofotah (ki leže pribl. 560 km severneje) le okoli -15°; poleti pa najdemo v Rørosu lahko +30°, na Lofotah pa le 20—25°. Na Lofotah torej ni posebno hude zime — vpliv Zalivskega toka.

Ko smo se bližali južni obali Norveške, so najprej opozorile čeri na nevarnost vožnje. In ropotanje letalskega motorja je kmalu pozdravilo bližajočo se ladjo. Čisto blizu in nizko je prišel hidroplan — spoznali smo, da je vojaški — in obkrožal ladjo. Kmalu so leteli trije okoli nas.

Pristajali smo v Hortenu, prvem norveškem mestu na naši poti. Večinoma lesene hiše na sivem in zelenem ozadju. Norveške zastave plapolajo v svojih živih barvah. Prav za prav Horten ne izgleda kakor mesto, temveč bolj kakor trg ali velika vas.

Za Hortenom, dobro skrito, je pristanjališče hidroplanov. In tu je tudi prva trdnjava, ki varuje glavno mesto pred sovražnikom.

Pred katerim?

Tega mi tudi Norvežani niso mogli zaupati.

Zgoraj: Pogled na OSLOFJORD.

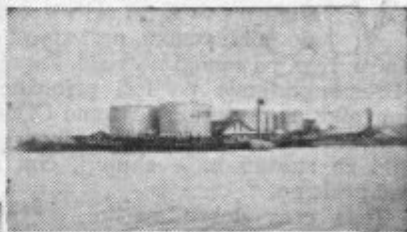
Spodaj: Tako sušijo ribiške mreže v Oslofjordu

Oslofjord je tu še širok, toda kaj pomeni danes par kilometrov za topove. Tudi nekaj torpedovk smo videli v daljavi, pa nemara niso bile domače. V Oslu sta bili namreč zasidrani dve veliki nemški bojni ladji: »Schleswig-Holstein« in »Hessen«. Saj si vlade dandanes tako rade razkazujejo svoje bojne ladje v znak razorožitve...

Pluli smo dalje po Oslofjordu. Res je lep, toda ne impozanten. Bregovi so nizko gričevje, dobro poraščeno, in samotne hišice iz lesa in večji kraji dokazujejo, da se tu dá ugodno živeti. Res, Oslofjord

še ne kaže nič posebnega glede oblike in vegetacije. Bil bi lahko na Dolenjskem; le barve so druge.

Najlepše mesto v Oslofjordu je pač pri Dröbaku. Tu postaja fjord (izgovori »fjur«!) čisto ozek in se deli. Tu je druga (vidna) trdnjava, ki brani dostop h glavnemu mestu. Zanimivo je, da sme pot-

OLJNATI TANKI (zgoraj) in Oslofjord pri DRÖBAKU (spodaj)

niško letalo letati skoraj po vsej dolžini fjorda le čisto nizko nad vodo, kar zlasti v tej ožini precej osuplja; toda strateški interesi to zahtevajo. Ropot je sveda velik, ker od vseh strani odmeva.

Na HOLMENKOLLNU

V Dröbaku je poletna biološka postaja edine norveške univerze v Oslu. Kmalu za ožino se fjord spet razširi in postaja zmerom širši.

Da bi nas tu oljnati tanki z vseh strani »pozdravljali«, ne bi hotel trditi, čeprav jih je veliko. Toda kvarijo sicer prijazno sliko. Shell in drugi taki petrolejski magnati brez dvoma niso člani olepševalnih društev.

rogled na PRISTANIŠČE OSLA
(z Ekeberga.)

Zdaj se vidi Oslo, ob lepi obali raztegnjeno mesto, na levo Holmenkollen (ta pojem menda vsi poznati?) s svojo radio postajo, na desni impozantna pomorska šola na Ekebergu. Mimo nekaj otokov, ki kakor venec obdajajo Oslo in ki so gosto posejani z malimi lesenimi poletnimi hišicami meščanov, mimo praznih parnikov, mimo motornih čolnov, jadrnic in navadnih ribiških čolnov krenemo počasi v pristanišče.

Omenil sem prazne parnike. Vendar kriza?

Da, celo tu. Nekaj brodarških društev je že propadlo. In ladje stoje tu prazne kot staro železo, visoko nad vodno črto. Ista slika, le v znatno manjšem obsegu, nego jo nudi danes Hamburg...

Hoho! Vsi v prvi razred, pregled potnih listov. Navajeni na razne srednje-evropske prijetnosti, devizne naredbe i. dr. smo z napetostjo pričakovali, kaj bo. Nič. Vse je hitro in prijazno opravljeno. Prtljago so nam znesli v carinsko postajo. Pokažem listine, da sem na študijskem potovanju — še pogledali niso prtljage. Za tujce je to jako prijetno; za Norvežane pa tudi, ker se na ta način podpira turški promet.

Domačinom so natančneje gledali na zobe.

Ampak zdaj se je zgodilo nekaj, česar nisem pričakoval. Postrežček nam je prtljago prinesel pred carinarnico, kjer je

mrgovalo avtomobilov. Hotel sem imeti avto, medtem pa izplačati bodrega nosača. Zahteval je nekaj manj nego eno norveško krono. Ker te nisem imel, sem mu dal dve danski kroni. Da nima, da mora iti menjat. Pa dobro. Strašno postrežljivo in divje je mahal šoferjem in komaj se je avto bližal, je ljubeznivi mož izginil v gneči. Dobro je bil zaslužil in kdo bi ga iskal?

V Baedekerju stoji, da na Norveškem pustiš lahko vse stvari ležati in nič ti ne izgine. Ljudje da so povsod do skrajnosti zanesljivi, tako da jim lahko zaupaš denar. Le v Oslu in Bergenu da to ni priporočljivo.

Baedeker ima prav. Povsod je zanesljivost res posnemanja vredna. Ti dve mesti pa sta se že navzeli evropske civilizacije in kulture tujcev. Škoda domačinov! Čudno, da ima dotik z visoko slavljeno civilizacijo zmerom isti učinek: demoralizacijo »srečnih« prejemnikov in po njih »kulturonoscev« samih. Le poglejte v Ameriko, Afriko, Avstralijo in Azijo. Ne, »bela« civilizacija je res čudovito de-

Zgoraj: Graendsen, ena glavnih ulic v OSLU. Spodaj: Gamle Akers Kirke, najstarejša cerkev v Oslu.

te človeškega uma. O etičnosti bi se dalo včasih dvomiti...

Čemu neki sem vas v začetku mučil z geografijo?

Odgovoril bom z vprašanjem: Koliko carinarnic je na Norveškem potrebno na vsej nekako 3000 km dolgi obali?

Ne vem. Nisem jih štel.

Povsod jih imajo in po našem blaženem sistemu (tudi plod visoko čislane civilizacije) jih morajo imeti. Tudi v Hammerfestu, Vardöju, Kirkenesu, na Lofotih — v skoraj vsakem pristanišču. Da to pri teh razdaljah ni poceni, si lahko vsakdo izračuna.

Toda vpogled v geografske pojme tu gori, zlasti v pojmovanje razdalj, je važen še za marsikaj; n. pr. za ves promet, pošto in telegraf. Če rabi tovarna ladja iz Osla v Kirkenes (ob finski meji na severnovzhodnem koncu Norveške) 8—10 dni, potem si morete misliti, da tovor ne more biti poceni; ali pa mora država ali podjetje doplačati; ali pa oba...

Za varnost ladij skrbi par sto, morda tisoč svetilnikov in svetlobnih signalov (kdo bi jih štel!), ki morajo biti vestno oskrbovani, zakaj še tako nasede kakšna ladja na čer ali sipino. Kaj bi bilo, če ne bi bilo svetlobnih signalov! Za ladje je treba dovažati premog v vsa večja pristanišča, tudi na severu.

In problem šolstva? In železnice? In pošte, telegrafa, cest?

Sami prav resni problemi spričo neizprosnega nasprotnika: Razdalja!

In tako so razdalje brez dvoma eden glavnih vzrokov za visok življenjski standart (ali po naše: draginjo) na Norveškem. Pri tem je Norveška prav za prav revna dežela.

Že po narodi svoje lege in po svoji nepristopnosti za rastline, ljudi in živali, si moremo misliti, da tu ni veliko boga-

stva. Na jugu še; tam se je razvilo celo nekaj industrije. Na severu pa stanuje le še jako malo ljudi. Najsevernejši okraj je Finmarken; velik približno kakor Švica: na njem prebiva okoli 40.200 ljudi.

Poletna hiša imovitega trgovca blizu Osla

Od teh je par tisoč Lapcev, ki pa večinoma niso stalno naseljeni.

Norveška je za srednjeevropske pojme sploh jako velika, ampak slabo naseljena država. Njena površina je skoraj za 100 tisoč km² večja od Jugoslavije. Pri tem pa šteje le približno dva milijona 600.000 prebivalcev. Mesta tudi niso velika: Oslo ima okoli 260.000, Bergen niti 100.000 in Trondheim je nekaj manjši od Ljubljane. Pač pa ima Tromsø ca. 11.000 prebivalcev in je s tem največje mesto severno od tečajnega kroga (na 69° sev. širine) na svetu sploh.

Ribe, ki žive v vroči vodi

V vroči kalifornijski »Dolini smrti«, ki seže v globino do 147 m pod morsko gladino, je mnogo jezerc in mlak z zelo vročo vodo, v katerih pa kljub temu žive množice rib in se po vsem videzu dobro počutijo v gorki vodi. Ameriški prirodoslovec John Edwin Hogg je podrobno opazoval te ribice in s početka ni hotel verjeti očem, ko je videl, da v vodi plavajo ribe, nad vodo pa se vlečejo oblaki toplih parov, dvigajočih se iz vode. Toplomer mu je pokazal, da ima voda na dnu toploto 53° C. Najbolj vroča je bila voda na površju in je nje toplota proti globini padala, tako da so si ribe lahko izbirale prijačo jim toploto. Ribice spadajo v vrsto *Lucania* in v družino krapov. Nekoliko živalic je dejal v akvarij, kjer žive pod enakimi okolnostmi čile in zdrave že pol leta. Odrasli samci so izpreminjasto svetlosinje barve, samice pa so že svetlejšje in imajo pikice kakor postrvi.

Ako tedaj naletimo v vodi, ki je tako topla kakor čaj ali kava, na žive ribe, dokažuje to, kako ume priroda svoje stvari pri-

lagoditi raznim okoliščinam. Postrvi, ki bi jo dejali v tako gorko vodo, bi nedvomno kmalu poginila. Tudi človek bi se v njej dobro oparil. Kako tedaj lahko žive ribice v prilikah, ki jih nobena riba ne prenese? Edino logično pojasnilo bi bilo to, da so ribice v jezercih in tolmunih »Doline smrti« živele že pred desetstisočletji, ko je imela voda še popolnoma normalno toploto. V teku dolge dobe so se postopoma izpreminjale prilike in voda je postajala toplejša. Te izpremembe pa so se vršile brez dvoma tako polagoma, da so se ribja pokolenja uspešno prilagoditi novim razmeram brez škodljivih posledic.

Množina krvi v človeku

Pri zdravem človeku znaša množina krvi nekako 8 odstotkov telesne teže. Normalno razvit človek, ki tehta 75 kg, mora imeti torej ca. 6 litrov krvi. Množina krvi se določuje posredno s pomočjo injekcije nekega rdečila.

Bacili — rešitelji življenja

Na znamenitem Rockefellerjevem zavodu za medicinska raziskavanja v New Yorku se je posrečilo ameriškim učenjakom Averyju in Dubosu važno odkritje, ki je mimo svoje znanstvene dalekosežnosti prav izrednega praktičnega pomena, ker nam omogoča letno oteti mnogim tisočem ljudi življenje. Po desetletja trajajočem delu sta našla omenjena strokovnjaka popolnoma novovrstno sredstvo proti pljučnici, ki napravi povzročitelja te nevarne bolezni v kratkem času popolnoma neškodljivega. Že mala količina novega sredstva varuje, kakor so pokazali natančni poizkusi na živalih, proti milijonkratni smrtni dozi (davki) povzročitelja, in sicer s stoddostno zanesljivostjo.

Povsem nepreračunljivo se pojavljajo in prenehavajo nalezljive bolezni. Nenadno vzplamtenje, nagla porast in spet naglo upadanje epidemij so pokazali, da niso povzročitelji bolezni zmerom enako hudi, temveč da morejo preiti včasih v prav nenevarne in neškodljive oblike. Prav isto nas uči presenetljiva ugotovitev, da ima vsak človek ogromne množine bolezenskih kali v svojem telesu, ne da bi zaradi njih obolel. Tudi tu so očito bakterije v nekem oprežujočem, nenevarnem stanju in dosežejo morda v kakšnem poznejšem trenutku izredno strupenost, da morejo povzročiti bolezni. Znanost pravi temu pojavu, da postanejo povzročitelji virulentni. Prav na to okolnost so navezali raziskavanja na Rockefellerjevem zavodu.

Avery in Dubos sta namreč odkrila jasno razliko na telesih nenevarnih, rekli bi, spečih bakterij ter opasnih strupenih povzročiteljih pljučnice. Ta razlika leži v ovojnicah teh malih rastlin, v tako zvanih kapsulah. Kakor so bili Samsonovi kodri vir silne moči in je izgubil Samson z njimi tudi svojo moč, prav tako tiči strupenost povzročiteljev pljučnice v snovi ovojnice. Brez te ovojnice rastejo povzročitelji pljučnice kot prav pohlevni priživniki, ki nočejo prav nič zlega nikomur na svetu. Jasno je, da je že to odkritje samo na sebi zanimivo, vendar pa ne znači za praktično življenje še nikakšne pridobitve. Kako bi namreč mogli prodreti v telo na pljučnici obolelega človeka, da oderemo vsakemu posameznemu bacilu to nevarno ovojnico s telesa?

Tu pa se je naenkrat pokazal nenaden pomočnik. Prav majčken bacil, ki živi v

tleh, je dobil sposobnost, da sicer ne umori povzročitelja pljučnice, temveč ga le sleče iz njegove nevarne obleke. Ta bacil, ki se hrani v tleh z vsakovrstnimi razkrajajočimi se snovmi, izloča poseben ferment (razkrojilo), ki raztrga kapsulo pnevmokokov, kakor pravimo povzročiteljem pljučnice, kakor pajčevino in jo prav naglo razkroji. Kakor Dalila pnevmokokov se nam zdi, kajti kakor prej neukrotljivi Samson brez kodrov so bacili brez kapsule pravi revčki. Učenjaki Rockefellerjevega zavoda so sedaj redili in gojili ta dragoceni bacil in ga pitali na dobrih rediščih, da so mogli dobiti njegovega čudotvornega fermenta v večjih množinah. Najprvo so preizkušali ta čudodelni sok na kulturah (umetne reje) pnevmokokov. Povzročitelji pljučnice sicer še naprej rastejo in se množijo, vendar pa ostanejo goli in ne morejo tvoriti ovojnice ter izgubijo po vplivu pridelanega fermenta sposobnost, da bi povzročili pljučnico. Njihova virulenca, torej njihova moč za povzročanje bolezni, je strta. Ameriška raziskovalca pa nista bila zadovoljna s tem. Povzročitelji pljučnice so vendar povsod, ves zrak jih je poln in bi bilo treba ves svet prepojit s tem fermentom. Jasno je, da je to nemogoče, a tudi treba ni.

Razkrojilo teh stalnih bacilov se je izkazalo namreč tudi v tem, da ima moč spremeniti v živem telesu povzročitelja pljučnice v povsem nenevarne koke. Če ga vbrizgamo istočasno s povzročitelji pljučnice, obvarujemo tako poizkusno živalco proti milijonkratni smrtni dozi. Okužena žival, ki bi morala sicer brezpogojno poginiti za pljučnico, ostane zdrava in živa, kakor da bi ne imela v sebi silnih bilijonov smrtnih klic. Zadošča, da vbrizgamo za obrambo to sredstvo 24 ur pred okužitvijo, pa sploh ne pride do izbruha pljučnice. Da, celo več ur po okužitvi s stokratno smrtno dozo so mogli z vbrizgavanjem novega fermenta oteti življenje poizkusnim živalcam. Po tem takem imamo v novem preparatu ne le sredstvo za obrambo proti pljučnici, temveč tudi zdravilo zanj za naravnost fantastičnim učinkom. Zdravljenje pljučnice, ki je bilo doslej omejeno le na preganjanje vročice in krepitev srca, je stopilo s tem prevratom v novo odrešilno fazo. Upamo, da ne bo treba dolgo čakati na praktične uspehe tega novega zdravljenja pljučnice tudi pri ljudeh. (Kč)

Prof. A. M. Low

Kaj se dogaja, če ...

... človek umre?

Tega ne ve še nihče. Življenje je oblika energije in energija se ne uniči. Samo to bi lahko rekli, da je vidno življenje videti kolektivna funkcija stanične celote. Če stanice prenehajo delovati istočasno in v medsebojni navezanosti, nastopi smrt. Toda točna sekunda se ne da povedati. Mnoge stanice se razkrajajo že za življenja, in to, da je razkranje po smrti hitrejše, ni nujno odločilno.

... strela trešči?

Strela ne trešči. Prav tako bi lahko rekli, da treska v oblake. Oblaki se zaradi medsebojnega trenja naelektrijo, kar povzroči na zemlji nasprotno električno napetost. Kadar trešči, stremi iskra prav tako z zemlje v oblake, kakor z oblakov v zemljo.

... menimo, da vidimo duhove?

To pomeni v večini primerov, da so pre-razdraženi ali oboleli živci prevladali določeni del možganov.

... se dva zaljubita na prvi pogled?

Če so misli oblika električne energije, potem je pričel eter okoli obeh valovati. Če oba valovna sistema slučajno soglasata, na-

mestu da bi se uničevala, potem se dogodi nekaj »obupnega«, kar je morda ljubezen na prvi pogled.

... bajaničar najde vodo?

Mogoče je, da prisotnost vode izzove električne učinke na določena, posebno občutljiva živčna središča v bajaničarju. Večinoma pa moremo ugotoviti, da dosežejo bajaničarji svoje uspehe preprosto s tem, da zadeneš na vodo skoraj povsod, samo da kopljesh dovolj globoko.

... se dvigne letalo?

Letalo sliči jadralnici, ki plove v umetnem, od propelerja povzročenem vetru. Peruti, ki se gibljejo v zraku, povzročajo pritisk navzdol, a tudi sesalni učinek navzgor. Oba vpliva, zlasti pa sesalni vpliv navzgor, dvigneta letalo.

... se zgodi primer telepatije?

Da je prenos misli na daljavo nekaj res obstoječega, je treba še dokazati. Na podlagi obstoja hipnoze ne smemo sklepati, da obstoji tudi telepatija; kajti hipnoza je enostranski pojav in zahteva prisotnost osebe, ki jo je hipnotizirati.

... »utopljenec« oživi?

Če živec, ki spravlja srce v delovanje, še ni postal popolnoma neobčutljiv, ga je mo-

»ELEKTRIČNO SRCE« Alzacije. Velikanska vodnoelektrična centrala na prekopu med Renom in Mozelo, ki bo oskrbovala dobršen del Alzacije z električno energijo

goče z dražljaji oživiti. Če se voda odstrani iz pljuč, lahko vdere vanje zrak, ki oskrbuje kri s kisikom. Kri struji spet k možganom in omogoči tako zvanemu limfatskemu sistemu, da spravi mišice spet v delo.

... doseže zvok svoj končni cilj?

Vsi zvoki tega sveta od njegovega početka so nekje v vesoljstvu in se spreminjajo polagoma v toploto. Končnega cilja torej ni.

... oseka spremeni v plimo?

Privlačnost Meseca spravlja zemeljska morja v gibanje in sicer v razmerju s svojo istočasno lego do njih. Morja se malo zganejo od brega do brega kakor voda v skodeli, ki jo nagnemo in vrtimo. Vse reke,

ki se zlivajo v morja, so zato podložne plimi in oseki ter se gibljejo podobno kakor njih sotočja.

... sveča upihne?

Plamena ni več in ne more več spravljaliti etra s svojo svetlobo v valovanje. Tolšča se ne spreminja več v paro in tekoči loj ne ostaja več po kapilarnem učinku v stenju.

... zadene neodoljiva sila ob neprodirno telo?

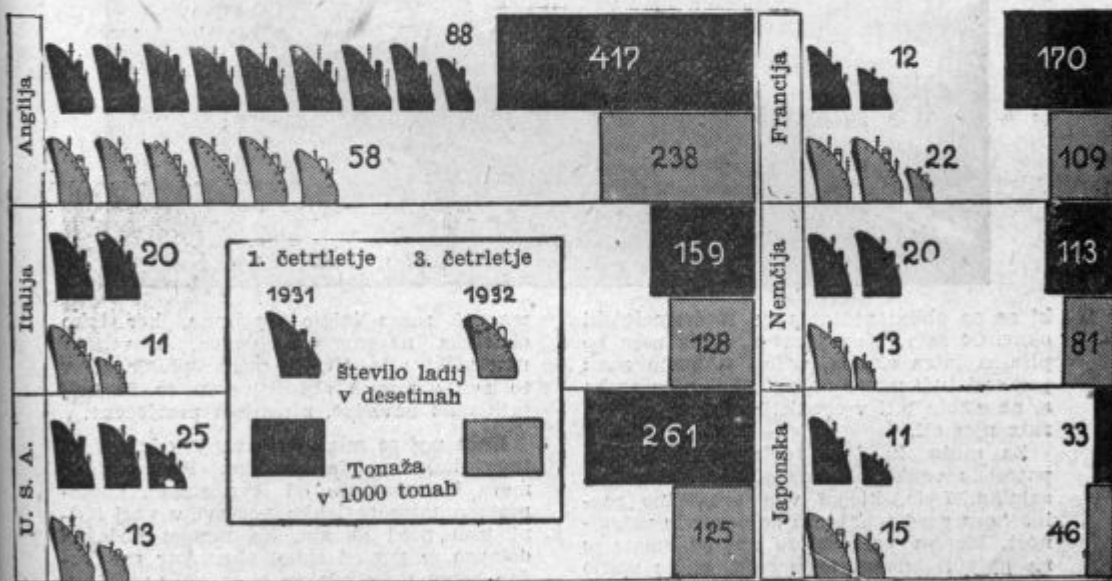
Kolikor danes vemo, ni niti neodoljivih sil niti neprodirnih teles.

Copyright Universal Features London 1932
(Ponatis, tudi v izvirniku, zabranjen)

Nazadovanje svetovnega ladjedelstva

Slika nam kaže stanje ladjedelstva v posameznih državah po številu ladij, ki se gradijo, in po tonaži teh ladij, in sicer za tretje četrtletje tekočega leta (na sliki črtkano) v primeri s prvim četrtletjem l. 1931 (na sliki črno).

Jugoslavija v svetovni produkciji ladij doslej ni igrala večje vloge. Izdelovali smo le manjše ladjice, večinoma lesene, med tem ko so se naše ladjedelnice bavile edino s popraviljanjem ladij. S pomočjo francoskega kapitala pa smo tudi mi zdaj

Ceprav je bilo poslovanje ladjedelnic že v prvem četrtletju 1931 zelo skrajšano, vidimo v tretjem letošnjem četrtletju nadaljnje rapidno nazadovanje, tako po številu ladij, kakor tudi po skupni tonaži, ki je nadalje padla povprečno za 40%. Edino v japonskih ladjedelnicah se je tonaža ladij, ki se gradijo, nekoliko povečala. V Franciji se je povečalo le število ladij v gradnji, tonaža pa je hudo nazadovala.

Nazadovanje svetovnega ladjedelstva je posledica protekcionistične politike, ki je hudo omejevala mednarodni blagovni promet kar čutijo zlasti paroplovne družbe.

dobili moderno ladjedelnico v Splitu, ki je bila 9. oktobra slovesno otvorjena. Ta ladjedelnica bo lahko gradila ladje do 120 m dolžine.

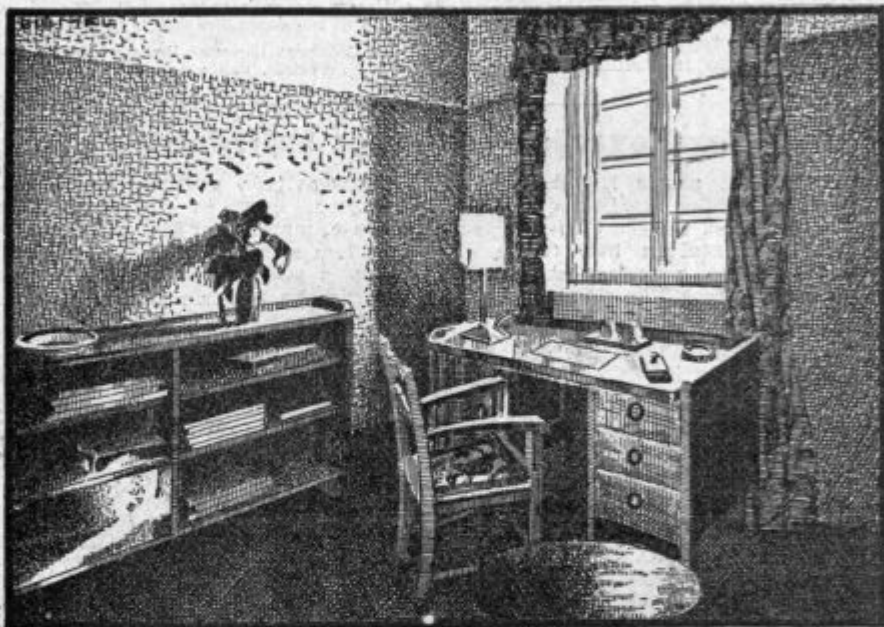
CLOVEK IN DOM

Pisalna miza

Že skoraj dve sto let se smatra pisalna miza za nepogrešljivi sestavni del sobne opreme. Tu razlikujemo zdaj dvoje vrst, in sicer veliko, tako zvano diplomatsko pisalno mizo, ter lični mali pisalni sekret,er,

svoje izkoristiti in zapovrstjo odpraviti eno delo za drugim.«

Za pisalno mizo, ki se res mnogo rabi, je najbolje izbrati hrastov ali pa orehov les. Posebno lepa je tudi kavkaška orehovina z živahnimi, temnimi letinami, ali pa angleška, ki naj ne bo svetlo izglajena,

ki se po obliki naslanja na biedermeierski okus. Če smo si na jasnem, čemu nam bo pisalna miza služila, potem si bomo znali poiskati tudi pravo obliko. Oblika in svrha si ne smeta biti v opoziciji, marveč se morata ujemati.

Za moža, ki doma dela, je neobhodno potrebna velika ploskev diplomatskega pisalnika. Delo, ki ga vidi pregledno razloženega pred seboj, mu daje mir in vztrajnost. Pisane potrebnosti naj se omeje le na najpotrebnejše. So mogoče, ki ne vidijo radi, če jim postavljamo med papirje vaze cvetlic. Ne marajo, da se jim sicer obilna ploskev kakorkoli utesnjuje. Pod ploščo so na obeh straneh veliki široki predali, smotrno predeljeni, tako da v njih ni mogoče samo teoretično vzdrževati prepotrebne reda, brez katerega se marsikako delo sploh ne more plodno izvrševati. Kako važno poglavje je red v delovnem materialu vsakega duševnega delavca, kaže neko Goethejevo pismo Schillerju, kjer pravi: »Pri tolikem materialu bi obupal, če bi mi pri strogem redu, ki se ga držim glede svojih papirjev, ne bilo mogoče vsak čas poseči kamor hočem in vsake ure po

marveč samo lahko matirana, ker tako obdelana napravi pohleven, a vendar umetniški vtis. Svetle mizne plošče so v to svrho preveč občutljive in so že bolj prikladne navadne, z usnjem prevlečene.

Kam naj se miza postavi, je odvisno od tega, kako vpada svetloba. Razsvetljena mora biti zmerom od leve strani. Diplomatska miza se lahko postavi v vsej širini tudi pred oknom. Za mnoge duševne delavce je pogled skozi okno kar spodbuden in ga marsikdo ne bi mogel pogrešati.

Dostikrat je v družinah tako, da žena večkrat uporablja pisalno mizo kakor pa mož, ki je zunaj zaposlen in le sem pa tje kako pismo ali razglednico doma napiše. Ženska se nedvomno mnogo bolje počuti za ličnim, majhnim pisalnikom kakor pa za težko hrastovo ploščo. Tisti številni predalčki so kakor nalašč za skrivanje majhnih tajn, in na gladki, svetli, beli javorovini se dajo vse lepše pisati ženska pisma. Na taki mizici skoraj mora biti kak okrasek, vsaj fotografija ali bronast kipec Budhe, da se ob pogledu nanj za trenutek ustavijo in zbero bežeče misli. Te

vrste mizice so včasih izdelane tudi v knjižno polico.

Tudi v spalnici utegne biti majhna pisalna mizica prav pripravna, zlasti ker so mnoge ženske vajene opravljati svojo korespondenco v jutranjih urah. V to svrho so priporočljive majhne, elegantne bolj

nizke mizice, na vitkih, proti podu se tanjšajočih nogah z enim ali dvema predalom. Tu je treba posebno gledati na lepo polituro, sama plošča je pa lahko majhna, toliko, da je prostora za najpotrebnejše pisalne potrebnosti. Nagelj v benečanski čaši je za tako mizico najlepši okras.

TRIMINUTE

Mexiko City

Skoraj prvi koraki vodijo vsakega obiskovalca mesta Mehike na Plazo Mayor, veliki trg, ki zavzema prostor 5 do 6 velikih hišnih blokov. Vse severno stran tega trga izpopolnjuje katedrala iz bazalta in sivga peščenca in oba njena stola,

ki ju pokrivajo zvonaste kupole, gledata daleč v deželo. Slog te zgradbe je precej mešan, a velikost in starost sta ji dala neko posebno lepoto.

Najbolje je, da sedeš na kakšno klopo na trgu in se zatopiš malo v njegovo zgodovino.

Na tem trgu so 1821 proglasili neodvisnost Mehike. Ni čudno, ko se pa vse življenje tega mesta suče okoli tega ogromnega trga. Tu se je izvajala zadnja bitka med španskimi vsiljivci in indijanskimi domačini. Vsakokrat, kadar kopijejo po tem trgu, naletijo na azteške relikvije, kajti vsa njihova svetišča in palače so stale nekoč na teh tleh.

Potrebno je na vsak način, da obiščeš tudi lepi park Chapultepec. Čez Paseo de la Reforma, 60 metrov široko in 3 milje dolgo cesto, pridemo tja. Park ti bo izlil občudovanje. Steze so mu senčnate in hladne in se vijejo skozi prelepe vrtove z orjaškimi starimi drevesi. Na griču stoji palača, v kateri je živel nekoč neki azteški cesar.

Plavajoči vrtovi privabljajo vedno nove posetnike. To so ostanki starih azteških prekopov, ki jih obrobijo vrtovi, isti vrtovi, ki so plaval pred mnogimi leti na površini velikih jezer. Blato in veje so tvorile neko vrsto splavov. Na te so nanesli tenko plast zemlje in vanjo so nasadili prekrasnih cvetk. Na nekaterih teh splavov so stale kočice domačinov in tako so mogli Azteki nekoč s svojimi kočami in vrtovi preko jezera in skozi omrežje prekopov, ki je rezalo mesto. Na preostalih prekopih se vozijo Indijanci v svojih kanujih, ki so napolnjeni s sadeži in pestrimi cveticami.

Priporočljiv je nadalje obisk k Devici Guadalupeški, ki je Mehičanom prav tako sveta kakor Lourdes Francozom. Približno 40 milj vožnje po lepih cestah nas povede v staro mesto Toltekov, kjer so arheologi izkopali že mnogo dragocenih stvari.

ZNAMKE PRIPOVEDUJEJO

Prva mandžurska znamka

Na znamki nove države je portret bivšega kitajskega cesarja Pujia, ki je zdaj predsednik republike Mandžukuo.

K 175. obletnici smrti znamenitega francoskega fizika

René Antoine Fersault de Réaumur, slovit, francoski fizik in zoolog se je rodil v La Rochelleu 1683. Študiral je pravo, po končanih naukih pa se je popolnoma po-

svetil prirodnoslovnim vedam. Napisal je več pomembnih zooloških razprav, toda njegova narava se je šele uveljavila na tehničnem polju. Lotil se je problema, kako spremeniti železo v jeklo ter je napisal svoja izkustva v obširni razpravi. Ko je poskusil izdelovati po lastnem receptu japonski porcelan, je odkril motno steklo, ki se imenuje po njem Réaumurjev porcelan. Še bolj znan pa je kot izumitelj toplomera na vinski cvet. Lestvico toplomera je razdelil na 80 stopinj in le zaradi enostavnejše lestvice, razdeljene na 100 stopinj, ki je bila bolj v skladu z dekadičnim sistemom, ga je mnogokje izpodrinil Celzij. Réaumur je postal 1770 član francoske akademije ter je umrl v visoki starosti na svojem posestvu Bermondiere 18. oktobra 1757.

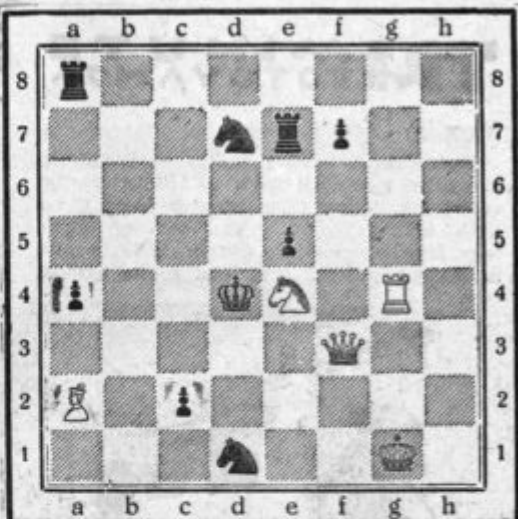

SAH

Problem 22

L. Knotek

L. 1917. nagrada »Češke šahovske zvezet

Mat v treh potezah

Rešitev problema 21

1. Kd4—c5 (grozi, da s Kc5—c6—b7 ujamemo konja), Sa8—c7, 2. Kc5—d6, Sc7—e8+, 3. Kd6—e7, Se8—g7 (po Se8—c7 dobi Kf7 takoj), 4. Ld3—g6!, Kh8—g8, 5. Lg6—f7+!, Kg8—h7 (a), 6. Ke7—f6, Kh7—h8, 7. Kf6—e5, Kh8—h7, 8. Ke5—e4!, Kh7—h8, 9. Ke4—f4, Kh8—h7, 10. Kf4—g4, Kh7—h8, 11. g5—g6 in dobi. 5... Kg8—h8 (b), 6. Ke7—f6, Kh8—h7, 7. Kf6—e5, Kh7—h8, 8. Ke5—f4!, Kh8—h7, 9. Kf4—g4, Kh7—h8, 10. g5—g6 in dobi. Izredno eksaktna tempoliga napravlja to sicer tako skromno opremljeno miniaturo za težko študijo.

Kako je z grizenjem nohtov

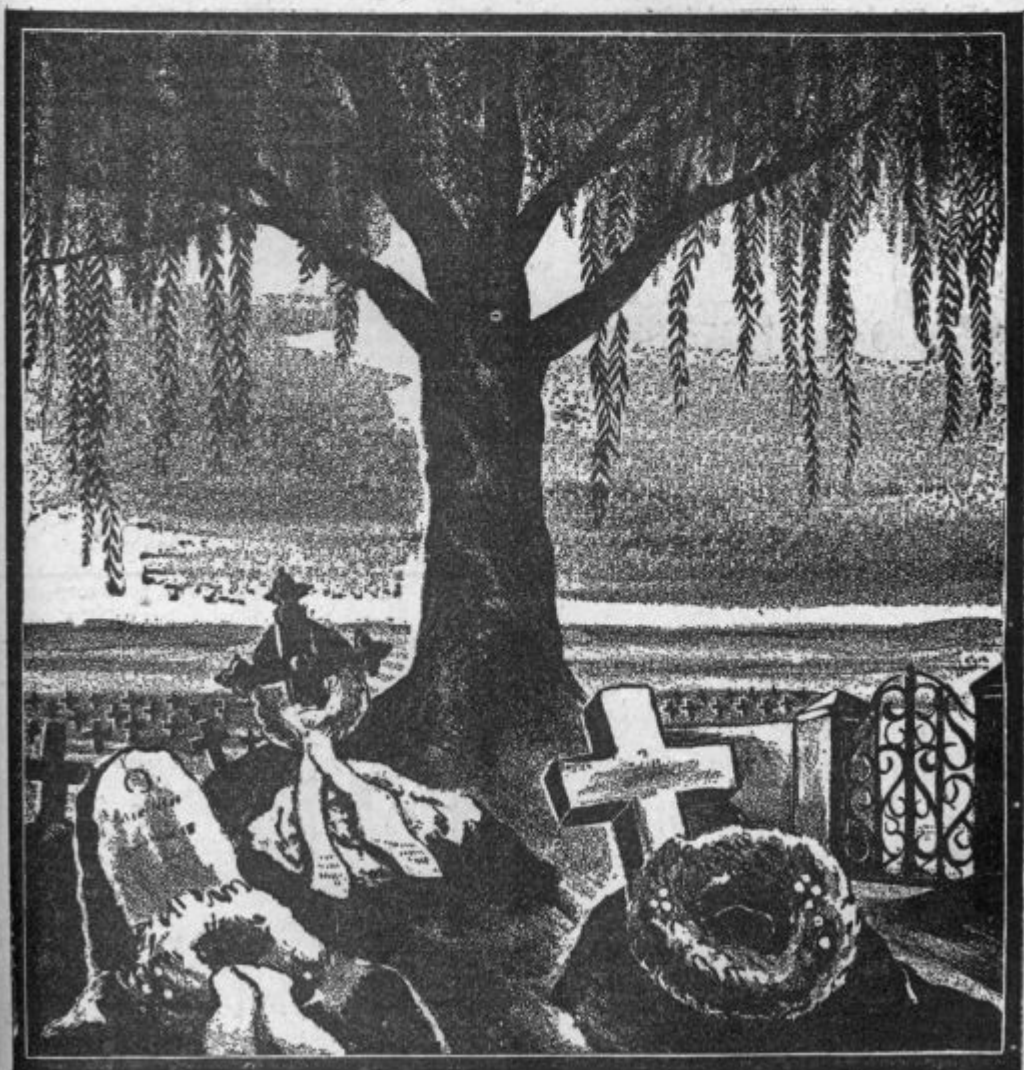
Med otroci in v manjši meri tudi med odraslimi ljudmi razširjena razvada grizenja nohtov ni popolnoma neutemeljena, kakor so pokazala najnovejša dognanja. Francoska zdravnik Zaborovski in Jeduin sta ugotovila, da se v tem kaže instinktivno prizadevanje organizma, nadoknaditi pomanjkanje vitaminov B in D. Še na bolj drastične načine skušajo nekatera druga živa bitja izravnati nezadostno množino vitaminov. Znano je, da nekatere živalske samice včasih požre lastni zarod. Če sta znanstvenika dajala takim živalcam hrane z obilico vitaminov B in D, potem ta nenaravni nagon nikoli ni prišel do izraza. Vitamini torej igrajo v organizmu precej slično vlogo kakor hormoni.

Električni perpetuum mobile

Že mnogo se je razpravljalo o tem, kako se spremene svojstva kovin v bližini absolutne ničle temperature, to je pri -273 stopinjah C, ki se ji je doslej posrečilo približati že do nekaj desetink stopinje. Največ uspeha pri teh mrazotvornih poskusih je imel doslej slavní učenjak Kamerlingh Onnes. Že 1914 je napravil naslednji zanimiv poskus: Obroček iz svinčene žice je potopil v tekoči helij, čigar temperatura je padla pri izparivanju na -271.2 stopinje C. S pomočjo močnega elektromagneta je induciral v tem obročku električni tok jakosti pol ampera. Ker upor svinca pri tako nizki temperaturi skoraj popol-

noma izgine, je tekal tok v obročku nekaj ur, ne da bi se medtem kakorkoli iznova vzbujal.

Pred kratkim so ta poskus v Leydenu ponovili v nekoliko spremenjeni obliki. Naredili so sličen obroček s premerom 2.5 cm iz 3 mm debele žice in ga položili v srednjo izmed treh, drugo v drugo potaknjenih Dewarskih posod. V srednjo so na obroček nalili 12 litrov tekočega helija, v vnanji dve pa tekočega zraka. V obročku so potem induciralí električni tok 20 amperov in poslali posode z letalom na Angleško, kjer so poskus predvajali na Kraljevem znanstvenem inštitutu. Električni tok je v Londonu krožil še s prav tolikšno jakostjo kakor ob začetku poskusa v Leydenu.

SPOMINU NASIH MRTVIH

HUMOR

»Pol ure že stojite pred telefonom, pa niste spregovorili niti besede!«

»Pst... telefoniram svoji ženi!«

(»Berlingske Tidende«)

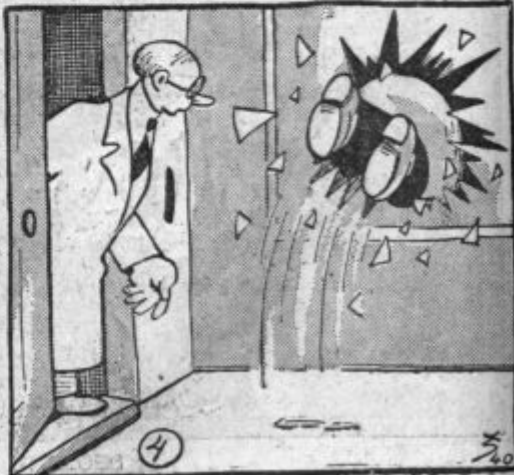
»Ali niste bili pred desetimi minutami tu?«

»Da, toda rekli ste, da boste naročili blago, ko pridem prihodnjič!«

(»Schweizer Illustrierte«)

COPYRIGHT R.L.B. BOX 6, COPENHAGEN

Adamson pri zobnem zdravniku